

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

MAGDALENA KOZLOVSKAJA

II kurso studentė

**METAMODERNIZMAS KAIP MODERNYBĖS IR POSTMODERNO
SUTAIKYMAS: TERAPINĖ PERSPEKTYVA**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Gintas Karalius

Vilnius, 2025 m.

Magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....

.....

.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė: Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kozlovskaja M. Metamodernizmas kaip modernybės ir postmoderno sutaikymas: terapinė perspektyva: Politikos ir medijų studijų programos magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. G. Karalius – Vilnius, 2025. – 50 p.

Reikšminiai žodžiai: metamodernizmas, liberalizmas, modernybė, postmodernas, sutaikymas, terapinis.

Šiame darbe nagrinėjamas metamodernizmo diskursas ir jo pritaikymas šiuolaikinės politinės filosofijos bei kultūros kontekste. Analizuojant modernybės ir postmoderno sąvokas, siekiama suprasti, kaip šios priešingybės diskurse yra sutaikomos. Pagrindinis darbo tikslas yra įrodyti, kad pasiūlyta terapinė sutaikymo perspektyva leidžia šį diskursą pritaikyti šiuolaikinei visuomenei. Atlikta literatūros analizė parodė, jog postmodernizmas galimai nebeatitinka dabartinių filosofinių bei kultūrinių poreikių, todėl yra ieškoma naujo mąstymo modelio, padėsiančios spręsti globalias problemas. Metamodernizmo diskurse rekonstruojamas modernybės progresyvus požiūris ir postmoderno kritiškumas, siekiant sukurti naujo liberalumo filosofiją. Šio darbo probleminis klausimas yra kaip metamodernaus diskurso siūlomas terapinė modernybės ir postmoderno idėjų sutaikymo perspektyva leidžia paaiškinti metamodernaus diskurso pritaikomumą šiuolaikinei visuomenei.

Metamodernistų pasiūlyta svyravimo strategija ir pozityvus požiūris pabrėžia empatiškumą, individualumo ir kolektyvinės gerovės svarbą. Terapinės perspektyvos dėka šis diskursas suteikia galimybę reflektuoti globalių krizių akivaizdoje, skatinant bendradarbiavimą ir emocinę gerovę. Darbe įrodyta, kad metamodernizmas, atsisakydamas sąvokų universalizavimo, geba reaguoti į šiuolaikinės visuomenės poreikius ir prisidėti prie tvaresnės ateities kūrimo.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. Metamodernizmo diskurso probleminis laukas	12
2. Modernybės supratimas pagal metamodernistus	21
3. Postmoderno supratimas pagal metamodernistus	27
4. Metamodernizmo diskursas: sutaikymo veikimas	32
5. Metamodernizmo terapinė perspektyva	37
IŠVADOS	43
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
SUMMARY	50

IVADAS

Apžvelgiant pastarųjų dešimtmečių politinės filosofijos ir kultūros idėines trajektorijas, galima pastebėti kelias dominuojančias mąstymo perspektyvas. Šios perspektyvos – tai šiuolaikinio žmogaus percepcijoje galimai išsiskiriančios pliuralistinis liberalus aplinkos matymas ir su juo susiję individualizmo, post-racionalumo bei empatiškumo principai. Tokios perspektyvos atsiskleidžia ne tik teoriniame politinės filosofijos lygmenyje, bet ir kultūros srityje¹: šių projekcijų pagrindu kuriami meno kūriniai, kurie užfiksuoja populiarėjančias filosofines tendencijas, vaizduoja minėtus principus kaip tinkamus šiuolaikinei visuomenei ir formuoja atitinkamas jausmines nuostatas.

Liberalus požiūris į visuomenę supančius kontekstus yra vienas populiariesnių šiuolaikinio žmogaus reflektivaus mąstymo pagrindų². Liberalumas šiame darbe suprantamas per pliuralizmo prizmę, kuomet žmogus save apibrėžia kaip autonomišką, galintį priimti nepriklausomus sprendimus, individą bei suvokia save labai įvairialypėje visuomenėje³. Manoma, kad būtent toks pliuralistinis požiūris leidžia tinkamai įvardinti XXI a. veikiančias itin sudėtingas ir įvairialypes visuomenes. Siekiant išsiaiškinti ir aptarti, kokiomis nuostatomis ir idėjomis jose gyvenama, darbe vadovaujamasi šiuolaikinės filosofės Marthos Nussbaum aprašytos galimybių prieigos (angl. *capabilities approach*)⁴ teorija, kuri gali būti naudojama kaip rėmas pliuralistinio liberalizmo eroje kuriamų reikšmių analizei.

Nussbaum teisingumo koncepcija, paremta galimybių prieigos supratimu, aprašo, kas ir kaip turėtų padėti įgalinti šiuolaikinį individą apibrėžti ir realizuoti savo asmeninius laisvus tikslus. Pirma, šiuolaikinio individo gerovei kurtis turėtų padėti bendros esminės vertybės, galinčios veikti politinio liberalizmo kontekste: universali teisė į orumą (angl. *dignity*) ir socialinis teisingumas. Pavyzdžiui, nors ekonominė plėtra ir ją nuolat sekantis nerimas yra dominuojantys motyvai žmogaus gyvenime, tačiau pelnas, ekonominis stabilumas ir kiti panašūs elementai turi būti tik priemone pasiekti visavertį gyvenimo lygį kuriant prasmingą ir kūrybišką gyvenimą⁵. Antra, gerovę pasiekti galima visuomenės, besiremiančios minėtomis orumo ir teisingumo vertybėmis, pagalba⁶. Sociumas turėtų rodyti individui, kad jis gali siekti savo pasirinkto gėrio ir suteikti jam galimybę apie tai mąstyti⁷. Žmogaus gerovė grindžiama ne tik abstrakcijomis (pvz. laimės, laisvės sąvokomis) ar

¹ Alexandra Dumitrescu, „Towards a Metamodern Literature,” (Daktaro disertacija, University of Otago, 2014), 11-12.

² The Economist, „Liberalism Is the Most Successful Idea of the Past 400 Years” žiūrėta 2024 m. gruodžio 21 d., <https://www.economist.com/books-and-arts/2018/01/27/liberalism-is-the-most-successful-idea-of-the-past-400-years>.

³ William A. Galston, *Liberal Pluralism: The Implications of Value Pluralism for Political Theory and Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 23.

⁴ Laisvūnas Čekavičius, „Capabilities Approach as a Metapolitical Category: Analysis of M. Nussbaum's Conception of Justice“, *Problemos* 102 (2022 m. spalio 19 d.): 90–104, <https://doi.org/10.15388/Problemos.2022.102.7>.

⁵ Martha Craven Nussbaum, *Creating Capabilities: The Human Development Approach* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2011), 19.

⁶ *Ibid*, 110.

⁷ *Ibid*, 22.

išskirtinai materialiais ištekliais⁸, tapusiais universaliais žmonių poreikiais – teorijoje fokusuojamasi ir į žmogaus asmeninius tikslus bei galimybių siekimo svarbą. Svarbu ir tai, kad pats autorės fokusas kurti tokią koncepciją leidžia suprasti, jog šiuolaikiniam individui asmeninė realizacija yra svarbi ir dėl to turėtų būti propaguojama bei palaikoma visuomenėje. Taigi, pasak Nussbaum, šiuolaikinis individas su sociumo pagalba gali pasiekti visavertę egzistenciją būtent per laisvę savitai realizuotis.

Nussbaum savo teorijoje atsispiria nuo Johno Rawlso suformuoto politinio liberalizmo sampratos ir ją perkelia į smulkesnę, individo dalelę, palikdama individo-valstybės abipusį santykį tam įgalinimui veikti. Sampratų skirtumas išryškėja per tai, kad Rawlso politinis liberalizmas aprašo teisingumo sampratą demokratinėje visuomenėje, tačiau nesiremia viešąja morale. Individas gali būti laisvu valstybėje ir naudotis pagrindinėmis laisvėmis (pvz. sąžinės laisve, politinio veiksmo lygybe) tol, kol jis gali apginti savo poziciją nežeisdamas kitų piliečių laisvės. Viešojo proto erdvėje individo moralė nėra lygi politinei moralei – individas turi savo moralės principus, pagal kuriuos jis formuoja savo asmenybę, tačiau visuomenės lygmenyje jie yra sureguliuojami iki tam neutralumo ir tinkamumo visiems lygio⁹. Nussbaum šią teisingumo sampratą papildė liberalizmą suprantant būtent kaip individualios moralės sąvokomis grįstą struktūrą. Pavyzdžiui, ji išskiria moralines galimybes (angl. *capabilities*), kurias kiekvienas XXI a. žmogus turėtų turėti. Tarp fundamentalių moralinių galimybių, tokių kaip gyvybė ar neliečiamybė, išvardinti ir jausmai, vaizduotė ir mintys, emocijos bei savo aplinkos kontrolė¹⁰. Jie gali būti suvokiami kaip labai asmenišką moralės fundamentą kuriančios kiekvieno šiuolaikinės egzistencijos savybės. Rawlso politiniame liberalizme šios išvardintos galimybės taip pat galimos, tik jas subjektas turi apginti arba kiekviena visuomenė savo ruožtu apsibrėžti, o ne visi globaliai ir sistemiškai gauti, kaip teigia Nussbaum.

Nussbaum idėja taip pat gali būti gretinama su kairiosios kritinės teorijos mąstymu apie kultūrą. Kapitalistiniai santykiai ir kultūra yra vienas kitą gaminantys vienetai, tačiau kairieji šioje sąveikoje ilgisi „tikrojo“ žmogaus pašaukimo ir išlaisvinimo. Modernus žmogus kairiesiems beveik visada yra pavergtas sistemos, todėl jie teorijose vis ieško būdo pabėgti nuo pavergimo tos pačios sistemos akivaizdoje ir taip išlaisvinti individą, skatinant jį tapti unikaliu, autentišku¹¹. Panašiai galima suprasti ir Nussbaum akcentuojamą įgalinto individo siekiamybę, tik skirtingai nuo minėtų filosofų, individas veikia kartu su visuomene. Šiuolaikinis individas suvokia, kad sistema yra ir naudoja pavergiančius būdus save reprodukuoti. Tačiau jis sistemą jau priima kaip duotybę ir patiki,

⁸ Ingrid Robeyns ir Morten Fibieger Byskov, „The Capability Approach,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2023), sud. Edward N. Zalta ir Uri Nodelman, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/capability-approach/>.

⁹ John Rawls, *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1995), II dalis, „The Idea of Public Reason,” 212–254.

¹⁰ Simon Laumann Joergensen, „Martha C. Nussbaum on the Vulnerability of Equality” (2016), kn. *Amerikanske tænkere* 14 (2024). 139–156, <https://ssrn.com/abstract=4801578>.

¹¹ Robin Celikates ir Jeffrey Flynn, „Critical Theory (Frankfurt School)“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, sud. Edward N. Zalta ir Uri Nodelman, Winter 2023 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/critical-theory/>.

kad individas gali siekti savo reliatyviai autentiškos laisvės. Tokiame individo ir visuomenės ryšyje didesnioji sistema tampa tik antraplaniu veikimu, o ne pagrindu, ir čia, nors iš dalies turi ir postmodernių kairiųjų principų, Nussbaum teorija parodo, kad šiuolaikinėje visuomenėje galima pastebėti atotrūkį nuo didžiųjų filosofinių paradigmu – modernizmo ir postmodernizmo. Tai indikuoja reikalingą potencialą permąstyti individo pavergimo modelio reikšmę, jau kurį laiką plačiai pripažintą akademiniame lauke.

Atotrūkis nuo nusistovėjusių filosofinių paradigmu galimai veikia dėl pasikeitusio liberalumo koncepto. Pasak Lawrence Cahoone, Apšvietoje susiformavęs liberalizmas nebeatitinka šiuolaikinės visuomenės poreikių. Nors Apšvietoje atsirado būdai klestėti įvairiems identitetams, pabrėžtina, kad tokia asmens laisvė buvo realizuojama daugiausiai per valstybinę struktūrą. Dabar skirtingiausiose srityse, įskaitant politinės filosofijos ir kultūros, ši realizacija tampa siejama su žmogaus determinizmu. Pavyzdžiui, emancipaciniai ir lygių teisių judėjimai galios institucijas sieja su patriarchaline nuostata, baltosios rasės viršenybe (angl. *white supremacy*)¹². Taigi, remiantis Cahoone, šiuolaikinė visuomenė nebepasitiki valstybės lygmeniu taip, kaip juo buvo pasitikėta iki vėlyvųjų modernių laikų. Tai galima pamatyti ir Nussbaum teorijoje – liberalumas veikia individo lygmeny kaip šiuolaikiškiau evoliucionavęs supratimas – individui svarbiausia turėtų būti savo individualios realizacijos galimybė, vadinasi ji nebūtinai gali būti tokia, kaip apsprendžia institucijos. Kita vertus, šiuolaikinis žmogus nėra vien tik savanaudiškai kuriantis gerovę, bet ir socializuojasi, tampa tolerantišku kitiems, o taip padeda kitam individui kurti savo gerovę¹³. Remiantis šiuo šiuolaikiškesniu liberalizmu suprantama, kad tradicinis liberalizmas yra per daug deterministiškas. Nebeatitikimas su Apšvietos liberalumu galimai įvyksta todėl, kad tampa svarbu liberalizmo supratimą simplifikuoti ir priartinti prie individo išgyvenimų, o ne palikti tik racionalumo ir objektyvumo lauke, kurį kuruoja valstybinis lygmuo.

Taigi, galima teigti, kad filosofinės mintys, kurių pagrindas yra pliuralistinis liberalumas, galimai dabar yra populiarios ir laikomos aktualiomis. Pasak aptartų autorių, galimai šiuolaikinis žmogus taip randa atitinkančius rėmus kurti savo *nussbaumišką* gerovę, remdamasis savarankiško mąstymo, laisvės principais, bei gali save matyti laisvos, įvairialypės visuomenės struktūrose. Šiuolaikinis teisingumas visuomenei ir individui yra tuomet, kai žmogus turi laisvę ir galimybes siekti savo gero gyvenimo tokio, kokio jis nori, tačiau tam ir valstybė ar galios pozicijos turi remtis tokia pat galimybių prieiga. Nussbaum teorija aktuali šiuolaikiniuose visuomenės santykiuose laiko

¹² Lawrence Cahoone, "The End of Enlightenment Liberalism?" *The Journal of Speculative Philosophy* 37, nr. 1, (2023), 82-85.

¹³ „RSA - Martha Nussbaum on 21st Century Enlightenment“, nufilmuota nežinoma, Youtube vaizdo įrašas, 4:51 - 5:38, paskelbta „RSA“ 2010 m. gruodžio 13 d., https://www.youtube.com/watch?v=vY7TWiZILt4&t=1476s&ab_channel=RSA.

pozityvų atsakingumą vienas kitam¹⁴, o šia prasme išeina iš poststruktūralistinės filosofijos ribų. Mąstymas apie socialinius darinius prasideda nuo suasmeninto subjekto ir jo išgyvenimų, o ne tik nuo konteksto, pvz. ideologinio valstybinio aparato, ir kaip individas reaguoja į jį¹⁵. Todėl galimai liberalumas sau ir kitam tampa bene būtina sąlyga veikti individui ir visuomenėms, o ši perspektyva kasdieniame šiuolaikinio žmogaus gyvenime galimai jau susiformavo į normalizuotą požiūrį.

Dėl galimai normalizuoto liberalumo svarbiais veiklos ir mąstymo pagrindais šiuolaikiniam žmogui tampa vienas kitą papildančios pajautos, tokios kaip individualizmo svarba, post-racionali jausena ir empatija grįsta subjekto savivoka visuomenėje. Tai savo interviu paryškina Nussbaum: „šiuolaikinio pilietiškumo esmė yra empatiškas pasaulinės pilietybės jausmas – idėja, kad kiekvienas žmogus turi orumą, nepriklausomai nuo jo kilmės. Gebėjimas įsivaizduoti save kito žmogaus vietoje, nepaisant savo įsitikinimų, skatina suprasti savo ribas ir kukliai, nuoširdžiai domėtis pasauliu. Taip pat svarbus pilietinis įsitraukimas ir diskusijos, keliančios klausimą, ar tikrai judame teisinga linkme?“¹⁶. Taigi, atsakomybė už visuotinį ar globalų gėrį kyla ir iš individo, gebančio būti esamoje ekonominėje sistemoje laimingu savo individualume bei empatišku kitų individualumams. Gretinant prie minėtų pajautų, kultūros kontekste taip pat matomos panašios išlaisvinančios vertybės – posthumanizmo, posttiesos idėjos, skatinančios kelti socialinės nelygybės ir lyčių klausimus bei kitų moraliai atsakingesnių pažiūrų paieškas¹⁷. Šiuolaikiniame mene galima rasti labai įvairių temų ir asmenybių, prieigų ir technikų, o ryškiausi bruožai ar temos – globalizacija, skaitmeninių technologijų panaudojimas¹⁸, interdisciplinarumas tarp meno kūrinio išpildymo formų ir be abejo socialinis aktyvumas ir įsitraukimas į problemas, visuomeninius iššūkius¹⁹. Kultūros srityje, kur vyksta identitetų ir pasirinkimų mainai, šios vertybės tampa matomomis, kadangi žmonės yra patys linkę jų siekti. Todėl meno diskurse yra vertinama kūrėjo atsakomybės prieš visuomenę jausmas ir sugebėjimas unikaliai pristatyti tai kaip vertybę²⁰. Papildant, individas išmokti ir lavinti savo galimybes gali būtent kultūros srityje, kurioje šiandien siekiama mokyti visuomenę atsakingo įsitraukimo į situacijas, gebėjimo kūrybiškai spręsti problemas, prosocialių vertybių²¹. Visos šios

¹⁴ Martha Craven Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, The Public Square (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010), 116-118.

¹⁵ Louis Althusser, „Ideology and Ideological State Apparatuses,“ 1969-70, žiūrėta 2024 m. spalio 15 d., <https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>.

¹⁶ „RSA - Martha Nussbaum on 21st Century Enlightenment“, nufilmuota nežinoma, Youtube vaizdo įrašas, 9:25 - 10:59, paskelbta „RSA“ 2010 m. gruodžio 13 d., https://www.youtube.com/watch?v=vY7TWiZLt4&t=1476s&ab_channel=RSA.

¹⁷ Ieva Kalpokas, „Affective Encounters of the Algorithmic Kind: Post-Truth and Posthuman Pleasure,“ *Social Media + Society* 5, no. 2 (2019), <https://doi.org/10.1177/2056305119845678>.

¹⁸ „New Order: Art and Technology in the Twenty-First Century | MoMA“, The Museum of Modern Art, žiūrėta 2025 m. sausio 6 d., <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/5033>.

¹⁹ „Art in the 21st Century“, Oxford Art Online, žiūrėta 2024 m. lapkričio 11 d., <https://www.oxfordartonline.com/page/1628>.

²⁰ Hot or Cool, „Strengthening Pro-Social Values: A Guide for Funders,“ žiūrėta 2024 m. sausio 9 d., <https://hotorcool.org/hc-posts/strengthening-pro-social-values-a-guide-for-funders/>.

²¹ Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, 9-10.

idėjos kalba apie tai, kad žmogui turėtų būti asmeniškai svarbu prisidėti prie visuomenės gerovės – galimybė priimti kitą kuria galimybę savirealizacijai, o kultūros sritis yra tiek įvairialypė, kad galėtų atliepti kiekvieno individualumui.

Šiuolaikiniame minėtų pajautų kontekste Nussbaum svarbu užfiksuoti Apšvietos idėjas – savirefleksijos ir kritinio mąstymo vertybes – kaip pagrindą. Jos nuomone, palyginus su praeitais amžiais, dabartinis pasaulis yra ypatingai kompleksiškas, kadangi technologinė pažanga leido suvokti globalumo sąvoką. Todėl globalume individas skatinamas atsisakyti aklo pasitikėjimo autoritetais²² – autorė, mąstydamą apie XXI a. žmogų, paryškina sąmoningumo svarbą, savikritišką laisvę ir skatinimą įsijausti į kitus. Galima teigti, kad šiuolaikinis kritiškumas – tai transformacija į empatišką kritiškumą. Būtent šiame amžiuje, išgyvenus modernaus žmogaus virsmus, postmodernistinę nuotaiką, išmokus kairiųjų kritikuojamą racionalumą, individas permąsto turimas žinias ir pradeda ieškoti kitokio požiūrio²³. Taip ir ypatingai kultūros visuomenės diskurse įtvirtinamos reikšmės, kad empatiškai priimti įvairius multikultūrinius, multifilosofinius požiūrius yra tinkanti šiuolaikinio žmogaus optika į aplinką.

Taigi, remiantis aptartais autoriais, manoma, šiuolaikinis žmogus yra linkęs realizuoti visuomenėje per pliuralistinio liberalumo idėją, kylančią iš paties individo atsakingos iniciatyvos. Šios iniciatyvos atsiradimas – tai požiūrio nuo senesnių amžių liberalumo ir perdėtai postmodernių tradicijų pokytis. Jis matomas ir kultūroje – joje vertinami meno kūriniai, pabrėžiantys žmogaus individualumo, unikalumo bei jo veikimo visuomenėje svarbą, siejant tai su socialine atsakomybe, empatija kitiems. Šis liberalus požiūris kaip įrankis individui jaustis komfortiškai ir tuo pačiu spręsti globalias visuomenines problemas yra vienas iš besiformuojančios **metamodernios** filosofijos pagrindų, pastebimo kultūros ir filosofijos literatūroje. Šiose srityse yra tyrėjų, kurie nurodo transformaciją į naują kultūrinį diskursą – metamodernizmą²⁴ – teigdami, jog postmodernizmas, asocijuojamas su distopija, nepasitikėjimo naratyvu, nebeatrodo itin aktualiu šiuolaikiniam žmogui ir dėl to gali būti laikomu pasibaigusiu²⁵. Greta to, tyrėjų pastebima, kad dabartinėje kultūrinėje erdvėje yra matoma dviejų paradigmų – modernizmo ir postmodernizmo – samplaika²⁶, kuriai būdingas svyravimo²⁷ tarp vertybių motyvas. Pavyzdžiui, šioje samplaikoje modernumo akcentuojamas racionalumas ir idealizmas egzistuoja greta postmodernizmo ironijos ir skepticizmo²⁸. Taip pat, metamodernizmo diskurse atsikartoja vertybės, kurios gali būti laikomos individą ir visuomenę

²² Joergensen, „Martha C. Nussbaum on the Vulnerability of Equality“, 139–156

²³ „The Death of Postmodernism And Beyond | Issue 58 | Philosophy Now“, žiūrėta 2025 m. sausio 1 d., https://philosophynow.org/issues/58/The_Death_of_Postmodernism_And_Beyond.

²⁴ Dumitrescu, *Towards a metamodern literature*, 19.

²⁵ Timotheus Vermeulen ir Robin Van Den Akker, „Notes on Metamodernism,“ *Journal of Aesthetics & Culture* 2, nr. 1 (2010), <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>, 4-5.

²⁶ Dumitrescu, *Towards a metamodern literature*, 19-21.

²⁷ Akker, Vermeulen, *Notes on Metamodernism*, 2.

²⁸ Dumitrescu, *Towards a metamodern literature*, 123.

terapinančiomis idėjomis – tai empatija, atjauta, bendruomeniškumas²⁹. Terapinė savybė šiame darbe yra suprantama panašiai kaip psichoterapinė praktika – tai sugebėjimas į situaciją pažvelgti iš įvairesnių pusių, suvokiant esamus emocinius trikdžius ir iššūkius, ateinančius iš aplinkos ar vieneto (individo, visuomenės) būklės³⁰. Todėl, siejant su aptartu liberalumo populiarumu, darbe nagrinėjamas metamodernizmo diskursas ir kaip jis per modernizmo ir postmodernizmo filosofijų sutaikymą atliepia šiuolaikinio žmogaus ir visuomenės poreikiui kurti naują diskursą, paremtą terapinančiomis individą ir visuomenę idėjomis.

Sutaikymo elementas metamoderniame diskurse nurodo į kelias susijusias problemas. Pirma, modernumo ir postmodernumo epochos naujame diskurse kuria įtampą, kadangi yra iš esmės labai priešingos viena kitai – postmodernizmo tikslas yra neigti modernizmą³¹. Antra, jeigu jis remiasi abejomis paradigmomis, „metamodernizmas“ nėra žodyno prasme savarankiška sąvoka, todėl galimai vargiai ir tiriama – be akademinės intrigos dėl sampratų įtampos, darbe metamodernus laukas yra laikomas aktualių tirti ir dėl riboto ir nepastovaus analizių kiekio. Apžvelgus tiriamo lauko literatūrą, nustatyta, kad daugiausia tekstų rašyta 2010-2018 m.³², pastebėtas temos populiarumas ir 2022-2023 m. laikotarpiu. Tačiau, anot metamodernizmą tiriančių ar save metamodernistais laikančių autorių, šis diskursas dar vis nėra hegemoniškas akademinėje ir kultūros srityse³³. Be to, tekstuose mažai nagrinėjamas postkovidinis laikas, stinga gilesnių įžvalgų ar naujesnių specializuotų tyrimų – dauguma jų yra aprašomojo pobūdžio, remiamasi panašiais autoriais. Lietuvoje ši tema tyrinėta itin mažai (Gulbinas, 2018; Bliškevičius, 2021; Paleckytė, 2022). Taigi, remiantis tuo, kaip metamodernizmo autoriai supranta modernistines ir postmodernistines mąstymo struktūras, siekiama iširti, kokių pagrindų metamodernizmo lauke formuojamas šių dviejų struktūrų priešstatos įveikimas. Būtent sutaikymo idėja metamodernume sukuria erdvę akademiniai diskusijai ir kelia klausimus: kokias buvusių epochų dalis jis perima į savo diskursą? Ką metamodernumas bando taisyti buvusiose srovėse ir kodėl?

Pastarajai kultūrinei epochai – postmodernizmui – filosofijos ir kultūros laukuose galimai yra jaučiama tam tikra nostalgija³⁴. Postmodernios diskusijos kurį laiką kartoja panašias pavergimo, realybės (ne)tikrumo, nelygios galios struktūrų temas. Be kitų populiarių autorių, su Jean Baudrillard simuliakrais, Jacques Derrida dekonstrukcija ir Jean-François Lyotard didžiųjų naratyvų atmetimu

²⁹ Dina Stoev, „Metamodernism or Metamodernity," *Arts* 11 (2022), 16-17. <https://doi.org/10.3390/arts11050091>.

³⁰ „Therapeutics - Sleep Hygiene, Cognitive Behavioral Therapy, Herbal Remedies | Britannica“, žiūrėta 2025 m. sausio 9 d., <https://www.britannica.com/science/therapeutics>.

³¹ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (Cambridge: Polity Press, 1991). 47-49.

³² Anita Pipere ir Kristīne Mārtinsons, „Metamodernism and Social Sciences: Scoping the Future," *Social Sciences* 11, no. 10 (2022), <https://doi.org/10.3390/socsci11100457>, 12-14.

³³ Jason Ananda Josephson Storm, *Metamodernism: The Future of Theory* (Chicago: University of Chicago Press, 2021), <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226786797.001.0001>. 5-6.

³⁴ „The Death of Postmodernism And Beyond", *Philosophy Now*, leidimas 58, žiūrėta 2025 m. sausio 1 d., https://philosophynow.org/issues/58/The_Death_of_Postmodernism_And_Beyond.

susikūrė postmodernus įprotis mąstyti apie modernume atsiradusias ir dabar esančias egzistencijos problemas. Tačiau, keliamas retorinis klausimas, ar XXI a. žmogus jau nėra pernokęs postmodernų mąstymą? Kaip tiksliai postmodernių autorių siūlytas modernybės idėjų iškonstravimas atspindi tai, ką iš tiesų jaučia ir išgyvena šiuolaikinis žmogus? Postmodernizmas, nors ir tebedaro didelę įtaką dabartinei filosofijai, kultūrai, bet galimai nepaliko daug pasekėjų ir konkrečių gairių filosofinėms ir visuomeninėms problemoms spręsti, nes beribėje skeptiškų apmąstymų erdvėje pats sau sudarė sąlygas pasibaigti ir palikti žmogų be sprendinio.

Kaip aptarta įvado pradžioje, dabartinė politinė ir kultūros filosofija siekia kalbėti apie individo poreikius, panašius į tuos, kuriuos aprašo metamodernizmas. Tačiau iš dalies akademiniame lauke, siejant su nepopuliarumu jame, yra ignoruojami konceptualiniai metamodernizmo mėginimai tą siekiamybę vėl grąžinti į diskusijas. Atsispiriant nuo šio paradokso tarp kylančio poreikio ir realaus idėjos konceptualizavimo, formuojamas pagrindinis **darbo probleminis klausimas**: kaip metamodernaus diskurso siūlomas terapinė modernybės ir postmoderno idėjų sutaikymo perspektyva leidžia paaiškinti metamodernaus diskurso pritaikomumą šiuolaikinei visuomenei? Iš to seka ir **darbo tikslas** – remiantis priešstatos pozicija, palyginti modernybės ir postmoderno supratimus metamodernizmo diskurse, o to palyginimo pagrindu pateikti paaiškinimą, kaip diskursui siūlomas terapinė perspektyva nulemia visos metamodernios paradigmos pritaikomumą šiuolaikinės politinės filosofijos ir kultūros kontekstuose.

Darbo tikslui pasiekti yra suformuoti **tyrimo uždaviniai**. Pirmiausia yra reikalinga aprašyti metamodernaus diskurso probleminį lauką, remiantis metamodernistais save laikančių filosofų publikacijomis. Tuomet, papildant ir kitais šiuolaikinės politinės filosofijos autoriais, konceptualizuoti, kaip metamodernizmo šalininkai supranta modernybę ir postmoderną bei įvardinti, kokius priešingų modernybės ir postmoderno sampratų bruožus metamodernizmo diskurse siekiama sutaikyti. Vėliau, turimos informacijos pagrindu aprašyti, kokiais būdais metamoderniame diskurse veikia modernybės ir postmoderno sampratų sutaikymas, teigiant, kad jis vyksta pasiremiant ir terapiškumo perspektyvą turinčiu metodu. Galiausiai, pateikti interpretaciją, kaip terapinės metamodernizmo paradigmos samprata gali prisidėti prie šiuolaikinės politinės filosofijos keliamų problemų sprendimo.

1. Metamodernizmo diskurso probleminis laukas

Politinės ir kultūros filosofijos laukuose pastebėtas sąlyginai naujas metamodernizmo diskursas, laikomas galima po postmodernizmo einanti epocha. Yra verta pradėti šio lauko analizę remiantis filosofų Robin van den Akker, Alison Gibbons ir Timotheus Vermeulen knyga „*Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*“ (2017), kadangi ji tapo viena iš populiariausių ir daugiausiai cituojamų knygų metamodernizmo kontekste. Knyga naudojama kaip griaučiai šios paradigmos elementams sustruktūruoti bei kurti erdvę diskusijai apie naujo žvilgsnio poreikį šiuolaikiniam individui.

Minėti autoriai, laikomi dominuojančiais šio diskurso kūrėjais ir tyrėjais, metamodernizmą įvardija kaip XXI a. pradžioje užsimezgusią jausminę struktūrą (angl. *structure of feeling*) kultūros ir politikos diskursuose. Svarbu pabrėžti, kad autoriai naudoja terminą „jausminė“, nes tai galimai nurodo į suasmenintą filosofijos ir individo ryšį, kuris šiame darbe analizuojamas kaip terapiškumo perspektyva. Metamoderni jausena atsirado kaip reakcija į šiuolaikines globalias problemas ir, anot autorių, dėl to tapo dominuojančia Vakarų kultūrine logika³⁵. Minėtos globalios problemos – tai terorizmas, karai, ekologinės, ekonominės krizės, skaitmeninė revoliucija³⁶, o naujesniuose kitų metamodernizmą tiriančių autorių tekstuose jas papildė pandemijos, demografinės problemos, migracija³⁷. Taigi, aptariamų knygų autoriai pritaria globalių problemų tyrėjų nuomonei³⁸, kad, jei žmonija toliau kryptingai eis į destruktiją, per artimiausius kelis dešimtmečius bus nebegrįžtamai peržengta riba, sietina su socialinėmis, ekonominėmis ir ekologinėmis problemomis. Apie destruktiją jie mąsto kritikuodami didžiulę kapitalistinę sistemą, susirūpinę ekonomine ir socialine nelygybe, nuogąstaudami dėl turto koncentracijos viename procente populiacijos³⁹ (dėl ko žymiai labiau kentės likusi visuomenė, atsidūrusi nesaugiose sąlygose ir bus pasmerkta patirti klimato kaitos katastrofas).

Metamoderni reakcija į minėtas ir panašias problemas pasireiškia per atsitraukimą į platesnį vaizdą, kurį sudaro viena kitą papildančios modernios ir postmodernios vertybės. Todėl pagrindinis metamodernizmo bruožas autoriams yra svyravimas tarp šių dviejų pasaulėjautų. Autoriai mano, kad dualus metamodernus požiūris gali prisidėti prie patrauklios nusistovėjusių sampratų rekonstrukcijos: iš vienos pusės, į mąstymą apie būtį siekiama dalinai sugrąžinti tikėjimą progresu (atėjusį iš modernios pasaulėjautos), iš kitos pusės – dabartiniam žmogui įprastu tapo postmodernus nepasitikėjimas, ironija, reikšmių netikslumas. Siekdami permąstyti nusistovėjusias sampratas,

³⁵ Robin van den Akker, Alison Gibbons ir Timotheus Vermeulen, *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism* (Rowman & Littlefield, 2017), 12-14.

³⁶ *Ibid.*, 16-17.

³⁷ Pipere, Mārtinsone, „Metamodernism and Social Sciences: Scoping the Future,"

³⁸ „2024 m. įžiebtas raudonas signalas dėl planetos būklės: karštis kyla – maistas brangs“, *lrt.lt*, 2025 m. sausio 3 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2450168/2024-m-iziebtas-raudonas-signalas-del-planetos-bukles-karstis-kyla-maistas-brangs>.

³⁹ Akker, Gibbons, Vermeulen, 25.

postmoderniąją pusę metamodernistai yra linkę vertinti griežčiau – postmoderni refleksija, reikšmių atmetimas ar jų diskreditavimas dabartiniam žmogui nebėra toks prasmingas ir išlaisvinantis⁴⁰, o tai kelia klausimą, kodėl ir kaip metamodernistai vertina modernybės ir postmodernio struktūras. Taigi, globalių problemų akivaizdoje, autoriai siūlo filosofinį mąstymą pakreipti į naują dviejų epochų darinį, teoriškai padėsianti pasirūpinti išgyvenimais, jausmais, persekiojančiais individą.

Akker, Gibbons ir Vermeulen knygoje mąsto apie metamodernybę atsispirdami nuo savo pačių pastebėjimų kultūros srityje bei meno kūrinių tyrimuose. Pirma, autorių nuomone, nuo amžiaus pradžios ne vienoje meno disciplinoje galima pastebėti tendenciją romantiškesnei pasaulėjautai, o toks posūkis yra įvardijamas kaip tipiška metamodernistinė reakcija. Pavyzdžiui, kino kūryboje stipriai jaučiamos neoromantiškumo tendencijos per dalinį atsitraukimą nuo postmodernios ironijos⁴¹: filmų veikėjai tos ironijos neneigia, o ir etinius klausimus, problematikas palieka svarbiais. Todėl, kadangi postmodernizmas nėra ignoruojamas, atsiranda dualistinis pojūtis tarp postmodernių kanonų ir metamodernios naujosios romantikos – kūrinių idėjiniai pagrindai svyruoja tarp ironijos/sarkazmo ir entuziazmo/nuoširdumo, tarp eklektikos/dekonstrukcijos ir vizijos grynumo/konstrukcijos⁴². Romantiškumas išryškėja ir per tai, kad nors menininkai naudoja su postmodernumu asocijuojamas praktikas ir technikas (citavimą, tradicinių konvencijų ir istorijų perdirbimą, perfrazavimas), tačiau jų tikslas yra šias postmodernias kūrinių konstravimo ribas peržengti ir atverti kitokias, būsimas, ateities požiūrio pozicijas⁴³. Taip pat, metamoderniame mene grįžtama prie amato išmanymo svarbos. Suvokiant, kad modernizacija paliko didelį meno standartizavimo įprotį⁴⁴, metamodernistai į meno lauką sugrąžina rankų darbo kūrinių, manierizmo ir virtuoziškumo svarbą. Be to, vertinamas netgi technologinis progresas per susitelkimą į kūrinio gamybos pritaikymo ir tvarumo problematikas⁴⁵. Atkreipiamas dėmesys į konkrečius kūrinių kūrybos kontekstus aptariant, kokie socialiniai, ekologiniai, ekonominiai pokyčiai ar materialiniai pagrindai paveikė menininko išraišką, gamybos sąlygas⁴⁶. Todėl tarsi iš naujo įprasminama moderni standartizacija ir, iš postmodernumo perspektyvos, atsigręžiama į ankstesnįjį raidos tašką. Tad romantišką posūkį su tikslu įveikti postmodernų cinizmą aptariama kultūrinė logika vykdo per minėtą svyravimą tarp jau pažįstamų idėjų, technikų ir romantiškos vizijos – metamodernizmas vietoj pasimetimo destrukcijoje, būdingo postmodernizmui, siūlo atvirumą naujoms tiesos formoms ir mąstymo galimybėms.

⁴⁰ Akker, Gibbons, Vermeulen, 12-14.

⁴¹ *Ibid*, 35-38.

⁴² *Ibid*, 18-19.

⁴³ *Ibid*, 12.

⁴⁴ David Darbyshire, "Culture Industries and Adorno's Theory of Standardisation," *Loudmime Dave* (blog), (2011), <https://loudmimedave.wordpress.com/2011/10/12/culture-industries-and-adornos-theory-of-standardisation/>.

⁴⁵ „Art and Creativity: Essential Components of Sustainability" *Sustainable Earth*, 2023 m. balandžio 21 d., <https://sustainable-earth.org/art-and-creativity/>, <https://sustainable-earth.org/art-and-creativity/>.

⁴⁶ Akker, Gibbons, Vermeulen, 84.

Antra, remiantis autorių pastebėjimais, galima teigti, kad metamodernizmo svyravimo tarp postmoderno ir modernybės pajautų specifika nurodo individo potraukį į labiau suasmenintos ir jautrios filosofijos kryptį. Tai atpažįstama populiariuosiuose pastarųjų dešimtmečių situacijų komedijose (angl. *sitcoms*). Anot autorių, tokie televizijos serialai kaip „*Community*“, „*Louie*“, ir „*Parks and Recreation*“ metamoderniai permąsto televizinės komedijos žanro šaknis. Kūrėjai neignoruoja to, kad serialai kuriami pramogų standartizuotos gamybos ir kapitalistinės visuomenės logikos kontekste, taip įnirtingai kritikuotos postmodernių filosofų ir menininkų⁴⁷. Tačiau tokia kontekste šiuolaikiniai kūrėjai pasakoja apie kasdienį veikėjų gyvenimą, kuriame vertinamos tiek ironiškumo, tiek veikėjų autentiškumo savybės. Veikėjai yra ne tik komiški (per ironiją, sarkazmą), bet ir sudėtingi, turintys trūkumų, jautrūs⁴⁸. Būtent dėl to jie yra įdomūs, žmogiški ir išlieka artimi bei atpažįstami žiūrovams. Šis atvirumas šiuolaikinėse situacijų komedijose yra ypatingai svarbus, todėl į veikėjų kūrimą ir išsipildymą įtraukiami ir patys žiūrovai⁴⁹. Šilumos ir ironijos santykis padeda išpildyti unikalų (arba metamodernų) ir žiūrovų prijauciamą humoro stiliaus užmanymą, kuris atspindi šiuolaikinio žmogaus siekį rasti saugumo, familiarumo jausmą net ir trapiose, sudėtingose kasdienybės situacijose. Panašiai ir fotografijoje autoriai metamodernizmą mato per performatyvumą – žiūrovo įsitraukimą į kūrinį. Fotografijoje naudojamos tiek modernizmo srovės praktikos, tiek postmodernistinės prieigos – siekiama tiek moderniai tiesiogiai paveikti žiūrovą, pavyzdžiui, šokiruoti kaip ekspresionizme, tiek postmoderniai priminti jam, kad fotografija yra medija: dėl šios savybės ji yra tarpinė medžiaga šiam patyrimui ir todėl yra iliuziška, ne reali. Tačiau metamodernizme žiūrovas yra vis tiek skatinamas identifikuotis su rodoma medžiaga, jausmu, išgyvenimu, o tai pagyvina, įprasmina ir suasmenina patirtį, nepalikdamas nuotraukos tik dviejų dimensijų formate arba tik ironizuotoje patirtyje⁵⁰. Tai koreliuoja ir su minėtomis situacijų komedijomis. Jose žvilgsnis „pakyla aukščiau“ standartizuotos gamybos ją pripažįstant, bei metamodernistų posūkiu atgal į autentišką amato tradiciją, indikuojančiu visuomenės norą bent dalinai išsilaikinti iš modernaus racionalumo, nes leidžiama sau dalyvauti veikloje, pavyzdžiui, mene, taip, kaip išeina, taip, kaip jaučiasi pats žmogus. Visa tai atliepia ir minėtam metamodernistų dialogo siekiui, bendruomeniškumui, nuoširdumui ir jautrumui vienas kitam.

Išskirtinas ir trečiasis autorių pastebėjimas – tai ironijos transformacija, kuri galimai parodo, kokia yra metamodernos minties šerdis. Autoriai aprašo, kad šiuolaikinėje literatūroje populiariau tampa post-ironiškas romanas. Jame kuriamas ateities pasaulis, kuriame veikia ironiškas, bet nuoširdus situacijoms protagonistas. Metafikcija remiasi dar aukštesniu žvilgsniu į situaciją, kurioje postmodernus skepticizmas, atsiskleidžiantis per ironiją, priimamas kaip jau esama, išmokta ir toliau

⁴⁷ Akker, Vermeulen, „Notes on Metamodernism“, 4.

⁴⁸ Akker, Gibbons, Vermeulen, 141.

⁴⁹ *Ibid*, 148-150.

⁵⁰ *Ibid*, 187-188.

naudojama išraiškos forma, o ne revoliucinis ar pasipriešinantis meninis pasirinkimas. Veikėjas, priešingai nei tipiškas postmodernistas, vertina tai, kad jis priklauso socialinėms struktūroms, jam svarbūs tarpusavio ryšiai. Tuose ryšiuose koegzistuoja tiek skepticizmas, pasimetimas, tiek atjauta, liberalus skirtumų priėmimas⁵¹. Tad nuo tik postmodernios ironijos pereinama į labiau įsitraukusį ir į santykius orientuotą išgyvenimą arba kitaip – saviironiją. Apibendrinti galima kitu autorių pastebėjimu – romanuose kuriamas decentruotasis „aš“, kurio subjektyvi patirtis permąstoma per aplinkos, patekusios į tą patirtį, sąveiką su „aš“. Taip, autorių nuomone, menininkai pabrėžia, kad šiuolaikinės arba neoliberalios kultūros vienetą yra ne vienas pasimetęs asmuo, o dinamiškų asmenų komanda⁵². Būtent dėl to, kad yra įtraukiami įvairūs požiūrio kampai į situacijas, metamoderniame mene ironija nebėra tik vienakryptė ir šaržuojanti, o yra labiau pozityvi ir daugiabriaunė pajuoka.

Aptarus šių autorių pastebėjimus, galima suprasti jų idėją, kad metamodernus pokytis mene vyksta tuomet, kai jame reprezentuojama postmodernų ironiškumą palengvinanti svyravimo romantika. Veikėjai situacijų komedijose ir fotografijos menininkai yra linkę permąstyti žiūrovo ir kūrinio santykį jį suartinant, o postmodernus skepticizmas transformuojasi į nuoširdžią saviironiją, grįžtama prie bendruomeniškesnio santykio bei autentiškumo. Tad mene bandoma peržengti postmodernizmo užbrėžtas „netikrovės“ ribas, jas pripažįstant. Taigi, remiantis šia knyga, galima susidaryti įspūdį, kad metamodernaus diskurso kultūroje atsiradimas indikuoja naujo ar atnaujinto filosofinio žvilgsnio trūkumą. Knygoje aprašyta kultūros apžvalga iliustruoja ir minėtas mąstymo perspektyvas – liberalumą, individualizmo svarbą, post-racionalumą ir empatiškumo principą. Autoriai nurodė, kad meno kūriniuose dabar dažnai atvaizduojami autentiški veikėjai ir suasmeninti tarpusavio ryšiai, juose yra svarbios atjautos, įsiklausymo arba empatiškumo gairės bei sukuriamą erdvę kūrinių vartotojui jaustis išgirstu. Nors meno kūriniai beveik visada gali veikti kaip tam tikro identiteto pardavimas, tačiau metamodernizmas tai tarsi jau suvokė ir įsisavinęs permąstė. Pavyzdžiui, pastebima, kad kairiųjų pyktis ant racionalizuoto standarto pradeda blėsti arba yra parodomos mąstymo kryptys anapus postmodernizmo.

Aptariamoje knygoje kultūriniai diskursai yra gretinami ir su politiniais. Autoriai bendrą Vakarų politinį lauką mato esantį post-tiesos eroje⁵³, nes, anot jų, politiniame diskurse tiesos sampratos manipuliacijos persipina su viešai išreikštu nuoširdumu. Argumentai yra konstruojami visų pirma remiantis autentiškumu ir jautrumu, o ne racionalių debatu. Todėl asmeninė perspektyva ir emocijos tampa svarbiau nei nustatyta objektyvi tiesa. Kadangi post-tiesos samprata veikia greta kultūrinio klimato, metamodernizmo pagrindiniai apibrėžimai apie jautrumą, ironiją, satyrą padeda aktyviai kviescionuoti nusistovėjusias politines tvarkas, faktus, autoritetus. Panašią politinę

⁵¹ Akker, Gibbons, Vermeulen, 128.

⁵² *Ibid*, 128-129.

⁵³ *Ibid*, 187.

metamodernizmo pusę populiarioje knygoje „*Listening Society*“ ateities visuomenės santykius aprašė ir po Hanzi Freinacht pseudonimu pasislėpę du švedų rašytojai – Emil Ejner Friis ir Daniel Görtz⁵⁴ (darbe į juos bus referuojama tiesiog kaip į Freinacht). Knygoje yra išdėstyta ateities politikos ir geresnės valstybės idėja. Freinacht mano, kad šiuolaikiniam pasauliui yra reikalinga valstybių restruktūrizacija, o to šablonu laiko Šiaurės Europos šalis. Jo nuomone, būtent šios šalys išmoko tinkamai atpažinti ir apsiginti nuo naujų priespaudos formų⁵⁵. Kadangi į jas autorius referuoja kaip į „subtilesnes ir labiau psichologinio pobūdžio nei XX a. fizinė priespauda“⁵⁶, veikiausiai naujosios priespaudos formos yra globaliais mastais išsivysčiusios kapitalistinės santvarkos problemos. Panašu, kad šios problemos yra atitinkančios toms, apie kurias kalbėjo kairieji filosofai: kritika moderniai standartizacijai, komercializuotomis ideologijoms. Todėl, anot autoriaus, išsivystė ideologinis nestabilumas, lyginant jį su tipiškais ideologijomis modernumo laikotarpyje (pvz. akivaizdžiai kairės ar akivaizdžiai dešinės pakraipos). Autorius reaguodamas į dabartinį ekonominį ir gamtinį klimatą, Freinacht visuomenės ir politikos reformą remia šiais pagrindiniais modeliais:

1) „įsiklausančios visuomenės“ (angl. *listening society*) modeliu, kurios pagrindas yra emociškai ir psichologiškai saugi visuomenė. Tam pasiekti yra reikalinga veikianti centralizuota gerovės sistema, kuri rūpinasi psichologine visuomenės būkle ir visuotinai kontroliuoja emocinį ir psichologinį nuovargį, kylantį dėl nerimo ir baimių, susijusių su šiuolaikinės skaitmenizuotos, globalios ekonomikos iššūkiais⁵⁷. Anot autoriaus, šis gerovės aspektas yra nepakankamai integruotas į esančias gerovės sistemas, nors turėtų, kadangi globalizuotoje visuomenėje psichologiniai nestabilumai jau yra įsišakniję žmonių psichikose⁵⁸. Toks visuotinės psichologinės sveikatos svarbos požiūris akcentuoja, kad visuomenės institucijos remdamos individų gerovę ir stiprindamos visuomenės atsparumą bei darną prisidėtų prie pokyčių platesniu mastu, t.y. sveikesnė visuomenė galės produktyviau dirbti, taikliau spręsti problemas ir prisitaikyti prie greitai besikeičiančio pasaulio⁵⁹. Šio modelio pagrindu būtų ugdomi metamodernūs individai, kurie remiasi solidarumo, pasitikėjimo, atsakomybės, emocinio ir psichologinio stabilumo vertybėmis⁶⁰. Matomai autorius nesiekia atkurti Michel Foucault kontroliuojamos, stebimos visuomenės⁶¹, nors ir siūlo centralizuoti psichologinės sveikatos priežiūrą. Tai reiškia, kad pasaulio chaosą ir nestabilumą būtų galima suvaldyti pradedant nuo mažesnės dalelės, t.y. psichologiškai sveiko individo, o tai tariamai natūraliai

⁵⁴ Thomas Harper, „The Listening Society” by Hanzi Freinacht - Summary and Review,” 2022, <https://authortomharper.com/2022/04/05/the-listening-society-a-metamodern-guide-to-politics-by-hanzi-freinacht-summary-and-review/>.

⁵⁵ Hanzi Freinacht, *The Listening Society: A Metamodern Guide to Politics* (Dublin: Hanzi Freinacht, 2019), 189.

⁵⁶ *Ibid*, 12-13.

⁵⁷ *Ibid*, 47.

⁵⁸ *Ibid*, 163.

⁵⁹ *Ibid*, 10-13.

⁶⁰ *Ibid*, 163

⁶¹ Michalis Lianos, „Social Control after Foucault,” *Surveillance and Society* 1 (2003), 413-415.

padės susitvarkyti su didesnėmis, globalesnėmis problemomis. Įdomu, kad šis modelis turi panašumų ir su Nussbaum aptarta teorija – abu filosofai atsižvelgia į laisvą ir įgalintą individą kaip atsparios ir bendruomeniškos ateities visuomenės pagrindą;

2) „bendros raidos“ (angl. *co-development*) modeliu politikoje, kurio pagrindas yra skatinti bendradarbiavimą tarp partijų politinių veikėjų. Progresą galima siekti tobulinant politinės diskusijos kultūrą, bendrus elgesio standartus ir populiarinant progresyviuosius, konstruktyviuosius dialogus, atmetančius egoistiškus, šališkus požiūrius ir asmenines (tikriausiai kapitalistines) ambicijas⁶². Šį modelį autorius pagrindžia ir tuo, kad, jo manymu, šalių politika tapo labiau administraciniu nei ideologiniu procesu (čia galimai autorius atsispiria nuo Hannos Arendt biurokratinio arba paslėptos galios koncepto⁶³). Politikai dalinai veikiant tik per administracinę galią, atsiranda trukdžiai kurti aktyvų visuomenės dialogą apie ateities strategijas bei racionalesnes diskusijas. Šios diskusijos turėtų siekti konsensuso, atsižvelgiančio į nerimą keliančius pasaulinius iššūkius (klimato kaitą, globalizacijos procesus, post-industrinės visuomenės realijas, technologijų poveikį). Greta to, jo nuomone, „bendros raidos“ modelis netgi pranoksta susiformavusią liberaliąją demokratiją ir jos lankstumą skirtingiems identitetams⁶⁴. Autorius kritikuoja pastarąją, kadangi 1) ji paremta interesų konkurencija, o ne bendrojo gėrio siekiu ir 2) dėl to, kad mažėja skirtumai tarp ideologijų, dabar labiausiai reikalingas yra sąžiningas dialogas tarp skirtingų nuomonių, o ne kova dėl valdžios⁶⁵. Taigi, Freinacht aptariama ideologinė kryptis akcentuoja draugiškus tarpusavio santykius ir atsakomybę politikoje bei netgi skatina permąstyti dabartinę liberaliąją demokratiją, ieškant tinkamų būdų spręsti šiuolaikinius iššūkius ir krizes⁶⁶. Vėlgi, panašiai kaip ir Akker, Vermeulen ir Gibbons, Freinacht individai turi būti ugdomi matyti save saviorganizuojančioje visuomenėje⁶⁷, kurioje asmenys nėra izoliuoti vienetai, bet sudaro dinamišką, tarpusavy komunikuojančią visumą.

Freinacht aprašo šiuolaikinės politikos klimatą, apibendrindamas jį kaip ideologinę stagnaciją. Tam įtakos turi pasikeitusios tradicinės visuomenės sandaros, aptartas šiuolaikiškas liberalumas (paaiškinantis minėtą ideologijų susiliejimą) ir nepasitikėjimas ekspertizmu. Pirma, kadangi dabar esame post-industrinėje visuomenėje, nebėra tradicinių darbininkų ar buržuazijos klasių ir todėl vyksta klasinių skirtumų nykimas. Kasdienis gyvenimas nebetapatinamas su klase – su juo yra susijęs globalus paslaugų pasiekiamumas ir skaitmenizacija: akivaizdu, kad gyvenant informacinės revoliucijos amžiuje, visuomenės struktūros atitinkamai keičiasi. Pavyzdžiui, kinta darbo našumo suvokimas ir principai, globaliau suvokiami fiziniai atstumai ir visuomenių kultūriniai skirtumai. Taigi, post-industrinė sistema sudarė sąlygas naikinti ribas tarp objektyviai matomų klasinių,

⁶² Freinacht, 12.

⁶³ Hannah Arendt ir Simas Čelutka, *Apie smurtą* (Vilnius: Hubris, 2023), 55-56.

⁶⁴ Freinacht, 121.

⁶⁵ *Ibid*, 188-192.

⁶⁶ *Ibid*, 67-68.

⁶⁷ *Ibid*, 166.

ekonominių skirtumų arba atvirkščiai – sukūrė naujų nelygybės formų⁶⁸. Antra, tradicinės partijos vis prasčiau atstovauja savo rinkėjus, kadangi tapatybės tampa vis labiau kompleksiškesnėmis, persipynusiomis. Pavyzdžiui, vieno individo saviraiškoje susimaišo kelios pakankamai priešingos feminizmo ir krikščionybės ideologijos. To akivaizdoje, blanksta ir pačių politinių partijų skirtumai, kadangi argumentai yra derinami prie rinkėjo – silpnėjant partijų identitetui, mažėja tikro, artimiausio pasirinkimo galimybės, rinkėjams sunkiau atrasti partiją, atitinkančią jų įvairiapusių interesus, o politiniai judėjimai tampa mažiau struktūruoti, aiškūs⁶⁹. Taigi, įprastais tampa labai individualūs ideologijų atvejai – individai pradeda jausti savo identiteto neapibrėžtumus dėl atotrūkio nuo vis greitėjančių pokyčių pasaulyje, o greta ir nuo tradicinių politinių modelių, kurie taip pat nebeprisitaiko prie naujų sistemos elementų. Trečia, susiformuoja nebeprasitikėjimas falsifikuotais „ekspertais“. Freinacht mano, kad galia pereina į ekspertų rankas ir dėl to supaprastinamas, biurokratizuojamas problemų interpretavimas bei sprendimas. Tai galima susieti ir su aptarta administracinio politinio veikimo principo kritika: probleminiai taškai, pvz. klimato kaitos iššūkiai, nėra taip efektyviai sprendžiami, kaip galėtų, būtent dėl didelės nuasmeninančios biurokratijos sistemos. Taip, dėl informacijos sutelktumo ekspertų sistemose, viešas diskursas praranda talpesnę erdvę debatams, kurių metu būtų galima pasirinkti geresnius žmonijai sprendimus⁷⁰. Taigi, Freinacht kritika liberalumui yra ideologinis nestabilumas, kuris apibendrina tai, kas matoma susiejant šiuos tris aptartus elementus: pasikeitęs ekonominis, socialinis globalus klimatas produkuoja labiau ideologiškai liberalius, netgi pasimetusius, individus, o veikianti politinė galia nebeatliepia esamiems individo poreikiams.

Apžvelgiant Freinacht, jo metamodernioje teorijoje kalbama apie itin socialios, ekologiškai ir psichologiškai atsakingos visuomenės viziją, kuri būtų kuriama remiantis aptarta gerovės sistema. Tokiomis sąlygomis, anot autoriaus, individai turėtų galimybę gyventi autentiškesnį ir dvasingesnį gyvenimą, užtikrinant jų emocinį saugumą ir laimę, suvokiant naujus iššūkius ir rizikas⁷¹. Ši koncepcija yra metamodernus atsakas į post-industrinės visuomenės kompleksškumą, siekiant kurti harmoningesnį ir gilesnį politinį bei socialinį diskursą. Nors autoriaus keliama klausimai apie tai, kaip atrodo ateities politika, gali būti vertinami kaip kiek ekscentriški, tačiau autorius nurodo į galimus diskomforto taškus šiuolaikinėje visuomenėje. Autoriaus inicijuojama revoliucija reikalauja atsisakyti modernių politinių vertybių, pavyzdžiui, tradicinių politinių partijų tvarkos, nes jos nebeatliepia itin liberalios visuomenės. Taip pat, jis siūlo pasinaudoti tuo, kad gyvename liberalioje aplinkoje ir ją įveiklinti, pasirūpinant psichologiškai draugiškesne aplinka politikoje, kuri produkuotų

⁶⁸ Freinacht, 63-64.

⁶⁹ *Ibid*, 67-68.

⁷⁰ *Ibid*, 74.

⁷¹ *Ibid*, 94-101.

geresnius visuomenei sprendimus. Be abejo, visos šios revoliucijos pagrindas yra psichologiškai saugesnė visuomenė, o tam pasiekti yra reikalingos terapiški ir empatiškumą ugdatys procesai.

Tačiau, aptarus tai, kokias problemas šiuolaikinėje visuomenėje įžvelgia metamodernistai, paradoksaliai matoma ir praktinė metamodernizmo lauko problematika – šis diskursas dar vis nėra laikomas plačiai išplitusia idėja akademinėje aplinkoje ir kultūroje. Priešingai nei Akker, Vermeulen ir Gibbons, įvertinę kultūrinį metamodernizmą kaip dominuojančią struktūrą, Jason Ananda Josephson Storm savo knygoje „*Metamodernism: The Future of Theory*“ (2021) pabrėžia, kad metamodernizmas yra dar vis besiformuojanti paradigma bei nėra taip plačiai pripažinta kaip modernizmas ar postmodernizmas⁷². Pavyzdžiui, akademinėje erdvėje tik pradedami atlikti tyrimai apie metamodernių vertybių pritaikymą įvairiose srityse. Autorės Gokhan ir Derya Kilicoglu (2019) pastebi pokyčius švietime, identifikuojamus kaip metamodernius. Anot jų, švietime tampa svarbios universalumo kvescionavimo, savireguliacinio mokymosi, autentiško vadovo ir kūrybiškumo vertybės, bendruomeniškumo bei svyravimo tarp kontrolės ir lankstumo savybės⁷³. Tačiau autorės pabrėžia, kad naujoji paradigma švietimo srityje tik kuriasi, o daugiausia yra pastebima išskirtinai Šiaurės Europos šalių švietimų sistemose⁷⁴. Panašią metamodernizmo stadiją pastebi ir Anita Pipere ir Kristine Mārtinšone (2022), kurios nagrinėjo šio diskurso pritaikomumą ir esamą jo poziciją socialiniuose moksluose. Nors metamodernios savybės turi potencialo tapti gera priemone praturtinti socialinių tyrimų sritį, pavyzdžiui, metamodernumas leidžia analizuoti problemas ir krizes holistiniu, dualistiniu ir multidisciplininiu požiūriais, tačiau socialiniai mokslai taip pat dar vis yra priklausomi nuo tradicinių (modernių ir postmodernių) sampratų⁷⁵, o literatūros apie metamodernizmą nėra daug.

Anot įvairių autorių, taip ir kultūros srityje metamodernus diskursas populiarėja labai lėtai. Alla Al Omari ir Noor Awawdeh (2023) teigia, kad nors metamodernizmas aktualus, tačiau to jam neužtenka sėkmingai įsitvirtinti šiuolaikinėje meno sferoje⁷⁶. Tomáš Veselý (2024) teigia, kad metamodernus menas yra tik pradinėje stadijoje, kadangi nėra konkrečių, susistemintų estetinių bruožų, kurie galėtų tai aprašyti⁷⁷. Vienu iš pavyzdžių galime laikyti Ellie Hain vizualinį kūrinį „Exit the Void: A Movement for Meaning“⁷⁸ (liet. „Ištrūkti iš tuštumos: judėjimas siekiant prasmės“) (2023), kuriame kalbama apie žmogaus prasmės paieškas per metamodernas pajautas. Tačiau

⁷² Jason Ananda Josephson Storm, *Metamodernism: The Future of Theory* (Chicago: University of Chicago Press, 2021), <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226786797.001.0001>, 4-5.

⁷³ Gokhan Kilicoglu ir Derya Kilicoglu, „The Birth of a New Paradigm: Rethinking Education and School Leadership with a Metamodern ‘Lens’“, *Studies in Philosophy and Education* 39, no. 5 (2020), 493-514.

⁷⁴ Freinacht, 48.

⁷⁵ Pipere, Mārtinšone, 12-16.

⁷⁶ Alla Al Omari ir Noor Awawdeh, "A Review of the Beginnings of 'Metamodernism' in Relation to Other Movements: Are We Ready?," *Jerash Journal for Research & Studies* 24, no. 1 (2023), 13-14.

⁷⁷ Tomáš Veselý „We Are All Metamoderns: An Introduction to Metamodernism.“, (Magistro darbas, Charles University, 2024), 33-37.

⁷⁸ „The Stoa – Exit the Void: A Movement of Meaning“ nufilmuota nežinoma, Youtube vaizdo įrašas, paskelbta „The Stoa“ 2023 m. sausio 17 d. <https://youtu.be/BqB-1ABZJSM?si=Ct6iC6r-on3w4rDJ>

patalpintas Youtube platformoje, vaizdo įrašas susilaukė vos kiek daugiau nei 12 tūkstančių peržiūrų. Meno kūrinys tiesiogiai nėra aprašomas kaip metamodernus, tačiau turi jo bruožų, o kūrėja Hain sieja save su metamodernios bendruomenės tyrėjais, yra pasakojusi apie savo metamodernumo supratimą tinklalaidėse⁷⁹.

Taigi, metamodernizmo diskurso lauko problematika susideda iš kelių pagrindinių perspektyvų. Metamodernistai siekia sukurti erdvę koegzistuoti dviem modernumo ir postmodernumo poliams, kadangi tai, jų nuomone, atliepia realius šiuolaikinės visuomenės filosofinius poreikius. Šios koegzistencijos svarbos pagrindumas kyla tiek dėl itin liberalios visuomenės klimato, tiek dėl suvokimo, jog žmonijai yra reikalinga nauja filosofija, adaptuota prie ryškiai matomų globalių krizių ir su tuo susijusios nerimaujančios individo esaties. Teigiama, kad metamoderni mąstymo kryptis per modernumo ir postmodernumo sutaikymą gali padėti politinei filosofijai žengti toliau, išvengiant dabartinę filosofiją klampinančio ir nebeproduktyvaus (t.y. postmodernaus) būvio, kadangi ilgainiui ši svyravimo dinamika sukuria platesnio žvilgsnio pasaulėvaizdį ir palaipsniui kristalizuojasi į individą subalansuojančio jautrumo vertybę. Aptarti autoriai metamodernistai jautrumo elemento reikalauja filosofijos, kultūros ir politikos srityse. Metamodernizmo diskurse yra nemažai temų apie atsakingesnio kitam individo ugdymą, propaguojamos pozityvios, visuomenę mobilizuojančios vertybės. Sutinkama, kad jas galima vertinti kaip patrauklias ir aktualias šiuolaikinei visuomenei vertybes. Tačiau įvertinta ir tai, kad nors autorių intencijos galimos laikyti tinkančiomis ir siektinomis šiuolaikinei visuomenei, šis diskursas per savo ~20 metų formavimosi laikotarpį nėra tapęs itin populiariu akademiniam politinės filosofijos ar kultūros laukuose. Populiarumo stoka indikuoja, kad diskursui dar vis trūksta pagrindo įsitvirtinti sprendžiant modernybės ir postmoderno filosofijų spragas, o tai galimai vyksta dėl paties metamodernizmo svyravimo principo ir sąvokos nesavarankiškumo.

Metamodernizmas, remdamasis tiek modernybės, tiek postmodernumo idėjomis, bando abi šias sampratas sutaikyti tarpusavyje. Todėl darbe yra svarbu apsibrėžti, kaip šias dvi kultūrines epochas mato būtent metamodernistai. Kituose dviejuose darbo skyriuose yra nuodugniau aptariama, kokias ir kaip modernybės ir postmoderno savybes bando sutaikyti metamodernizmas. Gilinantis į tai, darbe sąvokų supratimai analizuojami metamodernistų bei kitų autorių aprašymais, kurių idėjomis remiantis kuriamas metamodernus diskursas.

⁷⁹ Stephen Reid, „New Course: Technological Metamodernism," *Substack Newsletter*, Stephen Reid In Correspondence (blog), (2024), <https://stephenreid.substack.com/p/new-course-technological-metamodernism>.

2. Modernybės supratimas pagal metamodernistus

Knygoje „Modernumo sąlygos“ (1991) filosofas Anthony Giddens aprašo modernybės epochos veikimo principus, sampratos pamatus ir kismo procesus. Autorius yra labiau linkęs modernumą suprasti kaip tebesivystantį dalyką, todėl teigia, kad moderni visuomenė nėra perėjusi į postmodernumą, o dabartinę stadiją vadina vėlyvąja modernybe. Pagrindinis šių modernybės stadijų skirtumas yra tai, kad vėlyvojoje yra atkreipiamas dėmesys į ankstyvojoje modernybėje atsiradusių išorinių problemų pasekmes. Jos iškilo dėl išsivysčiusios praktikos radikalizuoti apšvietos modernumo idėjas, tokias kaip racionalumas, progresas, individualizmas, vartotojiškumo tendencijos, refleksyvumas aplinkai. Pasekmės atsispindi ir individo pasaulėjautoje – įprastais tampa nuolatinis nestabilumo pojūtis, abejonės ir kritiškas požiūris į tradicijas bei egzistencinė įtampa, esanti greta sparčios globalizacijos⁸⁰. Ši Giddens teorija darbe yra naudojama kaip giliausia modernybės bei postmodernybės sąvokoms suprasti, kuriomis remiamasi ir metamoderniame diskurse⁸¹. Filosofas minėtoje knygoje įremina modernizmo ir postmodernizmo skirtį bei kelia klausimą, kiek toji skirtis iš tiesų yra reikalinga. Būtent šie autoriaus svarstymai apie abi epochas yra laikoma naudinga informacijos terpe analizuoti, kaip supratimus apie epochas konstruoja ir jas sutaisyti siekiantis metamodernus naratyvas.

Anot Giddens, modernybės pamatai yra pagrindinės keturios svarbiausios institucijos: kapitalizmas, industrializmas, administracinė galia ir karinė galia. Šalia šių pagrindinių institucijų veikia ir papildomi modernumo matmenys – tai universalizuoti laikas ir erdvė, o juose, pasitelkus iškonstravimo mechanizmus (angl. *disembedding mechanisms*), lokals ir individualios praktikos, sistemiškai instaliuojamos visai žmonijai kaip globaliai naudojamas standartas⁸². Ši veiksmų grandinė iki begalybės multiplikuoja nusistovėjusius visuomenės santykius (pvz. prekybą, mokslą) ir sukuria žymiai didesnę interakcijų struktūrą globalizuotoje visuomenėje⁸³. Didžiulė interakcijų struktūra veikia per du pagrindinius minėtus modernybės mechanizmus – ekspertų tinklą ir simbolines valiutas (angl. *symbolic tokens*). Globalizuojančių mechanizmų reikia tiek sistemai, tiek individui – individas dalyvauja sistemoje nuasmenintu režimu, todėl lengviau prie jos pripranta, o sistema priima tai kaip našumą⁸⁴. Našumas čia galimas suprasti kaip racionalumo svarba per žaliavų ir kultūrinės gamybos standartizaciją modernybėje. Viena iš našumą užtiklinančių sistemų – ekspertų grupės – yra susitelkusios didžiausiose informacijos laukuose, pavyzdžiui, medicinos, mokslo, finansų, transporto srityje, o kadangi šiuolaikinis žmogus yra beveik visada įsitikinęs, kad

⁸⁰ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (Cambridge: Polity Press, 1991), 63-65.

⁸¹ Freinacht, 62.

⁸² Giddens, 26-27.

⁸³ Abraham Tsehay ir Pardeep Kumar, "The Concept of Modernity: A Brief Review," (2021), 112-113

⁸⁴ Giddens, 22-23.

ekspertai tikrai turi daugiausiai kompetencijų ir veikia sąžiningai, jis jais pasitiki ir gali laisvai naudotis galimybėmis ekspertų srityse. Tai yra, ekspertų tinklėlis remiasi papildomu modernybės elementu – pasitikėjimo motyvu, nes jis padeda šiuolaikiniam individui susiprasti abstrakčių sistemose. Greta ekspertų veiklą užtvirtina ir minėtos simbolinės valiutos – pinigai, teisinė sistema – kurie veikia kaip universaliai ir globaliai priimanamos konstantos, stabilizuojančios modernios būties reikšmes.

Tačiau, anot Giddens, modernybės mechanizmų veikime atsiranda ir modernumo spragos. Kadangi individas dažniausiai negali patikrinti ekspertų darbo validumo ar apibrėžti simbolių abstraktumo, polėkis akiai pasitikėti mechanizmais praranda intensyvumą. Todėl viena iš modernaus žmogaus savybių tampa refleksyvumas. Iš vienos pusės, modernus refleksyvumas vėlyvojoje modernybėje gali būti suprantamas kaip budrumas pastoviam informacijos atsinaujinimui ir dauginimuisi. Nors ekspertai ir naudingi suvaldyti šiuolaikiniams iššūkiams ir reguliuoti rizikas, būtent dėl šios refleksyvumo savybės visuomenės kritiškumas vis dar gali būti pajėgus suabejoti ekspertų sistema ir paverčia visuomenę vis labiau modernia⁸⁵. Tai reiškia, kad šis suabejojimas – tai nuoseklios racionalios filosofijos įtrūkis, kuriame individas patiria nesaugumą. Vėliau, kritiškumo vis ieškoję kritinės filosofijos kūrėjai sukūrė ypatingai nestabilią diskusijų terpę. Teigdami, kad visuomenė tampa pavergta racionalumo, vis didėjant suabejojimo įtrūkiui iš esmės ir nebepasiūlė stabilizuojančių sprendinių. Apie postmodernizmo nesėkmę kalba ir metamodernistai, o Giddens, kaip minėta, postmodernizmą mato laikinu modernybės nuokrypiu.

Iš kitos pusės, modernaus žmogaus refleksyvumas gali būti suprantamas ir kaip žingeidumas. Giddens modernumo šaknis randa XVII a. pradžios apšvietos epochos idėjose⁸⁶. Tuometinei visuomenei ir individui išsivadavus iš „savo nebrandumo“, racionalumas, individualizmas, objektyvumas ir skepticizmas tampa pagrindiniais aplinkos ir savianalizės įrankiais. Taip individas gali konfliktuoti su esamomis dogmomis (pvz. religija, senosiomis mokslinėmis ir patyrimo žiniomis) ir remtis kruopščiai bei kritiškai atrinktomis žiniomis⁸⁷. Apšvietoje atsiranda dabartinio mokslo samprata, atitrūkusi nuo religinės ar tradicinės prieigos tirti ir suvokti pasaulį. Be svarbiųjų atradimų matematikos, fizikos ir astronomijos srityse⁸⁸, esminis pokytis toje epochoje buvo perėjimas į racionalumo idėją. Toliau sekanti mokslo sąvokos plėtra ir siekis sistematizuoti esamas žinias leido iškristalizuoti ir tam tikras tyrimo normas, standartus. Šis standartizavimo įprotis toliau gilinamas ir modernume, tačiau jame šalia mokslo atsiranda ir galios problema. Informacija, žinios ir visa, kas su tuo susiję, tampa Giddens aprašytais mechanizmais, per kuriuos veikia sistema, arba kitaip – galia.

⁸⁵ Tsehay, Kumar, 112-113.

⁸⁶ Giddens, 40-41.

⁸⁷ Simeon C. Dimonye, *The Contributions of Modern Capitalism to Modernity: Focus on the Philosophical Perspectives on Development*, (Authorea Preprints, 2024), 5.

⁸⁸ Council on Foreign Relations, „What Is the Enlightenment and How Did It Transform Politics?“, žiūrėta 2024 m. lapkričio 22 d., <https://education.cfr.org/learn/reading/what-enlightenment-and-how-did-it-transform-politics>.

Tik galios išreiškimas per mokslą ir žinias atitinkamai vėlyvėjant modernybei palaipsniui vis labiau kritikuojamas. Vėlgi, keičiasi objektyvumo samprata – apšvietoje objektyvumas dar nebuvo tiek plačiai naudojamas kaip pavergimo forma, o modernybėje siekiama objektyviai mąstyti apie patį objektyvumą⁸⁹. Taigi, galima teigti, kad modernus racionalumas ir standartizavimas vystėsi ypatingai glaudžiai su mokslo plėtra: žingeidumui užsimezgus Apšvietoje jis, jau kiek pakitusia forma, pasiekė ir šiandieną.

Panašiai kaip pasitikėjimo-kritikos dinamika, modernume veikia ir individualizmo bei skepticizmo transformacijos. Apšvietoje susikūrė tebeaktualios mąstymo perspektyvos – individualumas, laisvos valios klausimas ir autonomija. Individualistinė pasaulėjauta neabejotinai veikia greta skeptiško aplinkos vertinimo, nes skepticizmas dar labiau įgalina individualumui reikštis. Pavyzdžiui, apšvietos skepticizmas kaip noras atrasti tai, ko nebuvo galima pamatyti religijos ir tradicijų šešėlyje, ypatingai pastebimas būtent politinėje sferoje. Revoliucijų ir liberalizmo atsiradimo laikotarpis pažymi, kaip individas pradeda kelti klausimus apie galios struktūras, religiją, lygybę ir kitas esmines vertybes. Modernėjančioje (dar apšvietos) visuomenėje individas tampa moraliai atsakingas, tačiau ne dėl religinės dogmos, o dėl savo racionalių sprendimų. Paraleliai, individo intymumo su aplinka paieškos įkūnijamos ir per estetikos svarbą: grožis tampa išlaisvinančiu elementu, leidžiančiu pabėgti nuo ankstesnio asketizmo ir žiaurios kasdienybės. Estetikos reikšmė žmogaus gyvenime skatina savęs pažinimą per malonumą, harmoniją ir jausmus, kur malonumas tampa vertybe. Grožis, pagrįstas racionalumu ir tvarka, suteikia individui saugumo jausmą, panašų į tą, kurį anksčiau teikė religija, tačiau labiau individualų⁹⁰. Tad skeptiška etika grindžiamas aplinkos pažinimas ir gamtos pasaulio suvokimas tampa pagrindiniais žingsniais modernios asmenybės link.

Kaip užsiminta, Giddens modernybei ypatingai būdingi globalizacijos ir standartizacijos procesai, kurie be abejo yra glaudžiai susiję su kapitalistiniais santykiais. Jie yra didžiulė modernybės sistemos dalis, persmelkusi daugumą visuomenės veiklos sričių. Pirma, ekonominiai pokyčiai natūraliai lėmė ir socialinių tvarkų bei įpročių restruktūrizaciją, pavyzdžiui, individualizmo samprata pasikeitė iš nepriklausomumo dogmoms į tai, kad individas tampa ekonominiu vienetu, atsakingu už savo specializuotą darbą. Profesija ir atvaizdas industriniame sociume žmonių pašamonėje tampa pirminiu asmenybės išsipildymu⁹¹, o ne unikalūs išgyvenimai. Žmonių identitetai tampa labiau (re)produkuojami išskydusio kapitalizmo pagalba ir modernybėje atsiranda neoriginalumo, o dėl to ir susvetimėjimo įsitikinimai. Šis modernaus žmogaus susvetimėjimas kaip dar viena kapitalistinio modernumo problema tapo vienu svarbiausių kairiosios filosofijos konfliktų. Pagal Herbert Marcuse teoriją, modernybėje susiformuoja „vienamatis žmogus“ – asmuo, matantis tik vieną dimensiją, arba

⁸⁹ Lorraine Daston ir Peter Galison, "The Image of Objectivity," *Representations* 40 (1992): 81–128.

⁹⁰ Edward N. Zalta, sud., *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2023 Edition, "Enlightenment," žiūrėta 2024 m. lapkričio 21 d., <https://plato.stanford.edu/entries/enlightenment/#LatEnlAes>.

⁹¹ Simeon C. Dimonye, *The Contributions of Modern Capitalism to Modernity*, 3.

tik tokius pasirinkimus, kuriuos jam siūlo racionalizuotas kapitalistinis aparatas. Socialiniai poreikiai paverčiami asmeniniais individo poreikiais, todėl individas nebėra kritiškas aplinkai – jis priima ją kaip teisingiausią ir jam tinkamiausią pasirinkimą. Tokiu būdu, kuomet individas tampa priklausomas nuo vartotojiškumo ir primestų „asmeninių“ vertybių, jo kūrybiškumas ir autentiškumas atbunka. Šis procesas paverčia individą svetimu sau, atitolindamas jį nuo savo potencialo ir individualios saviraiškos. Individui tampa vis patogiau likti šioje susvetimėjimo sistemoje ir dėl technologinės ir industrinės pažangos. Asmuo tapatina save su vartojamais (tai yra pasiūlytais) produktais, kadangi tarsi patogiai nusiperka jam primestą identitetą⁹². Papildant, Arendt *markužišką* susvetimėjimą modernybėje apibrėžia ne tik kaip individo ryšio su savimi ir aplinka praradimą, bet ir kaip procesą, kuris mažina tapatybių skirtumus. Šis susvetimėjimo santykis atsiranda ne tik tarp visuomenės narių, bet ir bendrąja prasme su žemiškuoju pradū. Žmogus stengiasi išsivaduoti iš prigimties priklausomybės ir žemiškų apribojimų, todėl mokslas plečiasi į kosmoso bei gyvybės tyrinėjimo sritis, tikintis atrasti būdų išvengti mirtingumo ir ribotumo. Tokie tikslai yra viena iš Apšvietos epochos modernumo savybių, evoliucionavusi toliau vėlyvojoje modernybėje. Praradęs pasitikėjimą religiniu stabilumu, žmogus susitelkia į save kaip pagrindinį veikėją, o vėlyvojoje modernybėje, vystantis industrializmui ir tamprėjant ekonominiams ryšiams, individas dar labiau atitolsta nuo atsakomybės už save⁹³. Vėlgi, industrinė pažanga tampa pavergimo priemone, kuomet standartizuota kultūros pasiūla per Giddens mechanizmus (ekspertų nuomonę, simbolines valiutas) palengvina patikėjusio individo būtį. Taigi, Marcuse konfliktas su modernybe yra apie progresyvų susvetimėjimo procesą, kuomet besiplečiantis kapitalizmas formuoja vienamatį žmogų, mažinantį individualumą ir didinantį pasitikėjimą sistema.

Antra, modernus susvetimėjimas galimai prisidėjo prie besiplečiančio kapitalizmo žalos ekologijai – greta spartaus ekonominio augimo ir gamybos mastų atsiranda globalios ekologijos problemos. Anot Foster (2001), kapitalistinis mąstymo būdas aklaui pasikliauja nuolatinio turto augimu, pamiršdamas, jog žmogus yra glaudžiai susijęs su gamta. Kapitalo kaupimas iš gamtos išteklių eikvoja ekologiją, todėl kapitalizmas ir gamta atsiduria nuolatiniame konflikte. Neatsižvelgus į nevaldomus ekonominius sprendimus, žmonijai gresia socialinė ir ekologinė krizės, galinčios sukelti negrįžtamas pasekmes gyvybės formoms⁹⁴. Galima teigti, kad susvetimėjusių visuomenių atsiradimas dar labiau paskatino ekologinių problemų gilinimą. Todėl ši tema nuo vėlyvosios modernybės yra

⁹² Herbert Marcuse, *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society* (1964; repr., Boston: Beacon Press, 1991), 8–18, 43–59.

⁹³ Stanford Encyclopedia of Philosophy, „Hannah Arendt“, žiūrėta 2024 m. lapkričio 22 d., <https://plato.stanford.edu/entries/arendt/>.

⁹⁴ Simeon C. Dimonye, *The Contributions of Modern Capitalism to Modernity*, 5

gan aktyviai komentuojama filosofijos ir meno kūrinuose⁹⁵, o vėliau, ekologijos tematika tampa metamodernistų diskurso atsiradimo pagrindu.

Giddens teorijos kontekste svarbus ir jau prie Freinacht bendros raidos koncepto minėtas Arendt biurokratinės galios supratimas. Giddens teigimu, viena svarbiausių modernumo institucijų yra administracinė galia, kurią galima suprasti ir per Arendt mąstymą apie biurokratiją. Ji apibūdina ją kaip „niekieno valdymą“, kuris tampa vienu iš tironiškiausių galios pasireiškimų. Biurokratinėje sistemoje galia pasidalina į daugybę smulkių funkcijų, dėl to niekas neturi asmeninės atsakomybės. Racionali administracija tampa dominuojančiu modernios visuomenės elementu ir pastovia struktūra. Politinė administracija padeda kurtis kapitalistiniams mainų ir gamybos santykiams, nes biurokratiniai mechanizmai leidžia valstybei reguliuoti masines socialines struktūras ir prekybos santykius per nuotolinę kontrolę⁹⁶. Technologinis racionalumas biurokratijoje siekia užtikrinti kuo efektyvesnį ir naudingesnį procesų valdymą, tačiau ilgalaikiai šio judėjimo tikslai nėra tokie reikšmingi. Modernus žmogus, įsitraukęs į priklausomybę nuo administravimo (arba kitaip Giddens ekspertų) struktūrų, tarsi gauna laisvą prieigą dalyvauti kapitalizmo sistemoje, tačiau tai taip pat gali lengvai įtraukti jį į tam tikrą valdymo ideologiją, skatinančią pasitikėjimą biurokratija kaip natūralia valdžios forma. Anot Arendt, modernumas išryškėja ne per politinį veikimą, bet per biurokratinį aparatą⁹⁷ – apšvietos žmogus modernėja per sugebėjimą individualiai ir liberaliai dalyvauti sistemoje, tačiau Arendt supratimu, modernumas yra būtent apie pavergiančių galios sistemų kūrimąsi. Taigi, atsispiriant nuo Giddens ir Arendt, administracinė galia yra mažesnių, asmeniškesnių santykių globalizuota versija, kuri kaip administracinis ekspertas valdo modernų individą. Pasitikėdamas sistemomis, pavyzdžiui, aptarta biurokratijos galia, individo išgyvenimai nuasmeninami ir atsiranda susvetimėjimo efektas.

Apibendrinant, modernybėje evoliucionuoja apšvietoje susikūrusios racionalumo, individualumo, objektyvumo ir skepticizmo sąvokos. Dabartinė modernybė minėtas Apšvietos idėjas toliau išplėtoja per globalizuotus ryšius ir kuria dar labiau tarpusavy susijusias visuomenes⁹⁸. Giddens vėlyvojoje modernybėje klausimai nustatytoms dogmoms yra keliami dar plačiau – modernume individo aplinkos kvėscionavimas perkeltas iš lokalsios sistemos į globalios atsakomybės ir pasaulinės gerovės siekimą. Standartizavimas per racionalumą plečiasi įvairiose srityse – ne tik mokslo srityse, bet ir estetikoje. Taip modernybėje atitinkamai vyksta švietėjiškų vertybų, įpročių radikalizacija. Tačiau dėl šios radikalizacijos greta to, kad modernybės epochos pagrindu yra

⁹⁵ Mohamed Nafie ir Noha Hamed, „Concepts of Post-Postmodern Art in Achieving Sustainable Development Principles,\" (Journal of Art, Design and Music: Vol. 1 : Iss. 2 , Article 3., 2022), <https://doi.org/10.55554/2785-9649.1010>

⁹⁶ Stanford Encyclopedia of Philosophy, „Hannah Arendt\", žiūrėta 2024 m. lapkričio 22 d., <https://plato.stanford.edu/entries/arendt/>.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Giddens, 61-66.

laikomas racionalumas, jį reguliuojantys mechanizmai ir pati struktūra nutolsta nuo tobulo ir sudaro trūkius. Pasitikėjimas racionalumu palaipsniui, ypač bręstant modernybei, iš žingeidaus transformuojasi į atsargų, kritišką ir kvėscionuojantį individą, kaip kad matysime postmodernioje filosofijoje.

Amerikiečių filosofas Storm knygoje aprašydamas savo aiškinimą, kas yra metamodernizmas, išskiria kelis kritinius taškus apie tai, kaip jis supranta modernizmą. Pirma, jis neigia, kad mes galime tiksliai aprašyti, kas yra modernizmo, postmodernizmo, o tuo labiau metamodernizmo epocha – visos šios epochos yra labai tokios ir vystėsi netolygiai. Todėl jam yra labai svarbu atskirti kultūrinį modernizmą nuo modernizacijos. Pavyzdžiui, modernizacija – tai urbanizacija, racionalizacija, globalizacija, o modernizmas yra kultūrinis veikimas per meną, mokslą bei filosofiją kaip reakcija į modernizacijos procesus. Modernybė autoriui – tai nuo XIV amžiaus veikianti nuolatinė konfliktų ar spragų paieška, į tuos trūkius diegiant vis kažkokius „naujumo“ požymius: „modernioji kultūra savo reikšmę nustato per naujumą ir priešpriešą tradicijai ar kitai kolonizacijos formai“⁹⁹. Iš esmės, Storm modernybę mato kaip labai elastingą terpę, kurioje svarbu suprasti ir atidžiai atskirti socialinius, kultūrinius, ekonominius ir kitus reiškinius. Taigi, Storm teigia, kad aptariamą laikotarpį filosofijoje ir kultūroje apibrėžia labai abstraktus žodis „modernybė“. Modernėjimo lūžiai, naujumo paieškos ir raida vyko (ar tebevyksta) ne visuotiniu mastu, o kiekvienoje srityje labai įvairiai¹⁰⁰. Iš to seka ir nenuoseklus metamodernaus diskurso kūrimas, paremtas modernybės sąvokomis.

Metamodernistai į filosofinės diskusijos lauką įeina permąstydami svarbiausius aptartus modernybės pagrindus. Darbe vartojamas būtent „modernybės“ sąvokos variantas, kadangi įvertinta, kad metamodernistai remiasi sukomponuota apšvietos ir vėlyvosios modernybės atmaina, vadinasi nesiremia vien tik meninio modernizmo¹⁰¹ krypties idėjomis. Metamodernistai labiau akcentuoja tai, kad dabartinei visuomenei aktualios iš modernybės atėjusių realijos, o ne tipiškas modernaus žmogaus žvilgsnis, pajauta ar stilius. Pirma, metamodernistai problematišku laiko modernizacijos procesą. Pavyzdžiui, anot Storm, daugelio švietimo institucijų pagrindinė misija yra parengti studentus sėkmingai patekti į darbo rinką. Arba tai, kad technologinė pažanga dažnai vykdoma išskirtinai kapitalistiniams ar kariniams interesams, o pažangos kokybė įvertinama investicijų ar publikacijų kiekiu. Kol šie tikslai pasiekiami, pažangos idėja paprastai nesukelia klausimų: tol, kol inžinieriai kuria naujus kovinius lėktuvus ir išmaniuosius telefonus, o medikai – naujus vaistus ir gydymo būdus, nėra svarbus etiškas, apmąstytas progresas – svarbus progresas dėl progreso¹⁰². Antra, metamodernistai, atkreipdami dėmesį į vis globalesnę modernizacijos tendenciją, siūlo į pokalbį grąžinti atsakingo progreso temas, pradžioje akcentuojant individo asmeninius ir globalios

⁹⁹ Storm, 16,17.

¹⁰⁰ *Ibid*, 16.

¹⁰¹ „Modernizmas“, žiūrėta 2025 m. sausio 2 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/modernizmas/>.

¹⁰² Storm, 254.

visuomenės grynuosius poreikius¹⁰³. Jie siekia grąžinti individo svarbą – kaip kad Apšvietoje modernizacija padėjo kurtis individualistinėms ir liberalioms idėjoms, taip ir metamodernistai mato individą laisvu net ir sistemoje. Tik tam reikalinga visuotinai prieinama pagalba, susijusi su jautrumo, empatiškumo temomis: Nussbaum teorijoje minėta individo saviraiška, įkvėpta apšvietos inovatyvumu ir kūrybiškumu, svarbi ir metamodernistams kaip saugesnės ir tvaresnės visuomenės pagrindas. Taigi, jie įvertina, kad modernizacija yra didžiulė ir tebeveikianti modernybės dalis, tačiau pratęsia Giddens vėlyvajai modernybei būdingą atidesnę individo būties priežiūrą.

Tačiau, nors ir įvertinta, kad metamodernistai iš modernybės skolinasi konkrečių procesų sampratą (pvz. apie globalizaciją, standartizaciją, susvetimėjimą), jie yra įkvėpti modernaus žmogaus pozityviu požiūriu. Metamodernistai dalinai grįžta prie modernaus žmogaus užsidegimo progresu, priešingai nei skeptiški, beviltiški postmodernistai.

3. Postmoderno supratimas pagal metamodernistus

Giddens postmodernybę laiko labiau vėlyvosios modernybės skeptišku nuokrypiu¹⁰⁴, negu atskira srove, tačiau postmodernizmas šiame darbe analizuojamas kaip savarankiška epocha – įvertinta, kad ji turi daug konkrečių bruožų, konstruojamų per priešpriešą modernizmui, o metamodernybės kontekste taip pat laikomas svarių. Nors, anot Giddens, postmodernumui sunku suteikti konkretų aprašymą ir giliai išnagrinėtus teorinius rėmus, dabartiniame kontekste postmodernumą suprantame pagal populiariųjų postmodernių filosofų konceptus. Šiam laikotarpiui būdinga kritika modernizmui¹⁰⁵, epistemologinio tikrumo supratimo praradimas, sąvokų dekonstrukcija, nepasitikėjimas didžiaisiais naratyvais. Tai vyksta dėl to, kad postmodernumo metu vyksta spartus globalių, ekologinių problemų ir rizikų augimas bei klostėsi atitinkamos teorinės pasekmės, paremtos modernume įgyta praktika (pvz. susvetimėjimas virto nebepasitikėjimu konstruktais)¹⁰⁶. Todėl apšvietoje iškelta siekiamybė būti objektyviu modernume patenka į spąstus ir būtent tai vėlyvosios modernybės „nuokrypyje“ – postmodernizme – tampa vienu iš probleminių filosofinių klausimų, kuriuo toliau polemizuoja metamodernistai.

Kaip minėta, Storm mato modernybę kaip labai tamprią sąvoką. Iš to seka ir tai, kaip jis suvokia postmodernumą: tiksliai charakterizuoti šią epochą jo nuomone yra labai sunku, kadangi, nors postmodernizmas labiausiai suvokiamas per priešpriešą modernizmui, iš esmės abi šios srovės siekia

¹⁰³ Storm, 16-18.

¹⁰⁴ Giddens, 3.

¹⁰⁵ *Ibid*, 45-49.

¹⁰⁶ *Ibid*, 120-127.

transcendentiskai reaguoti į esamą poziciją¹⁰⁷. Modernizme tai galima suprasti per tai, kaip žmogus gerino savo gyvenimą (t.y. siekė ištrūkti iš natūralios, gamtiškai ribojamos egzistencijos) per racionalumą, technologijas bei tradicijų laužymą, o postmodernizme buvo siekiama dar kritiškiau pažiūrėti į egzistenciją jau išsivysčius pirmajai, apšvietėjiškai modernizacijai. Tačiau, jeigu postmodernumą suvokiant kaip priešpriešą modernumui, viena pagrindinių šios filosofijos problemų yra tai, kad ji turėjo mus išlaisvinti nuo modernybės problemų, tačiau vietoj to akademiniame terpėje paliko spragų ir neatsakytų klausimų¹⁰⁸. Dėl šios priežasties postmodernizmas galimai yra pasenęs, nebeaktualus – šiuolaikinis žmogus nebėra linkęs statyti savo filosofinio pagrindo tik ant destruktivių idėjų. Taip pat, jei sutinkant su Giddens „nuokrypio“ konceptu, metamodernistai gali daryti prielaidą, kad tebesivystanti modernybė iš esmės gali vėl „grįžti“ prie savo įprastos neskeptiškos tėkmės, t. y. turėti tęsinį po postmodernizmo.

Postmodernizmo problematika susikūrė paties postmodernizmo diskurso ribose. Vėlyvosios modernybės kontekste išsiryškinusi neigiamas postmodernistinis mąstymo įprotis fokusavosi visų pirma į modernumo kritiką: kritiką tradiciniam racionalumui, objektyviai mokslinei tiesai. Iš to sekė ir nemažai apribojančių idėjų humanitariniame aplinkos tyrime, dėl kurių tyrėjas nebegalėjo pasiūlyti konkrečių sprendimų, o tik aprašyti, jog reikšmių yra begalės¹⁰⁹. Dėl to, kad postmodernumas per kritiką modernumui siekė surasti tikrąją tiesą ir išeiti iš modernybės blausos, jis pats save atitraukė nuo stabilų mokyklų, sąvokų, idėjų, tradicijų. Anot metamodernisto Storm, postmodernizmo siūlyta tradicinių struktūrų kritika kažkada buvo vertinga, tačiau dabar teorinės kritikos naudos vis mažėja, o atsisakyti didžiųjų naratyvų vis tik yra dar per anksti, kadangi jie tebeformuoja daugelį sričių. Nepaisant postmodernistų pastangų panaikinti metanaratyvus (arba didžiuosius naratyvus, pvz. demokratijos, moralės klausimus), šie modeliai vis tiek buvo kuriami ir plėtojami. Net ir postmoderniam individui išlieka prasminga suprasti sudėtingus globalius klausimus: „politikai, kino kūrėjai, technologijų verslininkai, psichologai ir net daugelis mokslininkų ir toliau iš naujo kalba apie pažangos, sekuliarizacijos, demokratizacijos ir apšvietos naratyvus“¹¹⁰. Taigi, Storm postmodernizmą aprašo kaip besistemę skepticizmo filosofiją, paremtą šiais pagrindiniais bruožais:

1) epistemologiniu antirealizmu. Įsitikinimas, jog žmogus negali paprastai išsilaivinti iš socialiai sukonstruotų ribų. Tai yra viena labiausiai atsikartojančių filosofų-struktūralistų naratyvų ideologijos, susvetimėjimo, emancipacijos ir masinės kultūros klausimuose¹¹¹.

¹⁰⁷ Giddens, 16-17.

¹⁰⁸ Storm, 233-235.

¹⁰⁹ *Ibid*, 38-52.

¹¹⁰ *Ibid*, 13.

¹¹¹ Robin Celikates ir Jeffrey Flynn, „Critical Theory (Frankfurt School)“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, sud. Edward N. Zalta ir Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/critical-theory/>.

2) etiniu reliatyvizmu. Požiūris į moralinius klausimus, teigiantis, kad yra daugybė tiesų ir perspektyvų, nėra universalių tiesų¹¹², priešinantis moderniai stabilaus racionalumo idėjai.

Svarbu paminėti, kad anot Storm, postmodernumo aspektai dažnai buvo selektyviai taikomi tik Europos ir Šiaurės Amerikos akademinėse bei kultūrinėse sferose, nemąstant atsitraukus į globalesnį žiūros tašką. Tai dabartinėje visuomenėje ypatingai kritikuojama, todėl signalizuoja postmodernumo nebeatitikimą šiuolaikiniam žmogui – dabartinėje kultūros visuomenėje vis tik yra bent jau stengiamasi įtraukti skirtingų kultūrų, lyčių ir rasės asmenis, idėjas, veiklas. Net ir remiantis Nussbaum ne metamodernia teorija, pagarba kultūrinei įvairovei (angl. *diversity*) yra ypatingai propaguojama ir svarbu¹¹³. Postmodernumo akademinės kryptys stinga to diversiškumo, prieinamumo ir todėl šiuolaikiniam žmogui tampa nebe taip lengvai pritaikoma teorija. Priešingai, nei postmodernume, dabar į filosofijos erdvėje gausu neeuropietiškos kilmės filosofų. Pavyzdžiui, argentiniečių-meksikiečių filosofas Enrique Dussel svarbus kalbant būtent lotynų amerikiečių kontekste. Jam svarbi eurocentrizmo, liberalizmo kritika, didėjančio skurdo ir nelygybės sprendimai. Dussel siūlymai yra didesnis individų įtraukimas į politiką, teisingumas, tolerancija visuomenėje. Šie mąstymai turi panašumų ir su metamodernia samprata, jog jautrumas ir individualumas – svarbi sėkmingo visuomenės tęstinumo sąlyga krizių kontekste.

Galimai dėl šių priežasčių metamodernistai siekia permąstyti ir postmodernizmo etines idėjas. Storm nuomone, postmodernistinė kritika nesiekė atmesti normų, tačiau buvo grindžiama etiniu imperatyvu, panašia forma išlikusiu iki šiol. Pavyzdžiui, Derrida akcentavo atvirumą Kito patirčiai, tačiau nors ir buvo postmodernistinės kritikos kontekste, dažnai buvo progreso siekianti ir etiškai motyvuota politika¹¹⁴. Todėl vėlesnė metamodernistinė visuomenė yra ne „postmoralistinė“, o atvirškesnė – dar labiau moralizuojanti, nes ji pakyla aukščiau postmodernios etikos ją permąstydama. Taip pat, Storm nuomone, postmodernizmo etika veikė ir per dar labiau sistematizuoto objektyvumo svarbą. Pavyzdžiui, JAV politikai sociologus kaltino advokotavimu komunizmui ar ateizmui. Todėl Šaltojo karo laikotarpiu JAV, objektyvumo svarba buvo pabrėžiama siekiant apsisaugoti nuo politinių kaltinimų dėl komunizmo ar ateizmo palaikymo¹¹⁵. Etninis neutralumas akademinuose tyrimuose ir mene galėjo padėti apsisaugoti nuo politinio spaudimo, tačiau taip atitolino tyrėjus nuo jų pačių vertybinio pagrindo.

Todėl, metamodernistiam mąstymui būdinga tai, kad idėjos atmetamos ne tradiciniais epistemologiniais argumentais, o moraliniais ir politiniais pagrindimais – Storm pastebi, kad šiuolaikinė visuomenė yra linkusi pereiti į labiau suasmenintą ir pozityvų žvilgsnį. Jo nuomone, yra

¹¹² John Tasioulas, „Consequences of Ethical Relativism,“ *European Journal of Philosophy* 6, no. 2 (August 1998): 156–71, <https://doi.org/10.1111/1468-0378.00057>, 172.

¹¹³ Nussbaum, *Creating capabilities*, 101-106.

¹¹⁴ Storm, 240.

¹¹⁵ *Ibid*, 246-253.

reikalinga atsitraukti nuo vien tik destruktivios, nors ir etiškai pagrįstos, kritikos prie konstruktyvių pozityvių tikslų formulavimo – pabrėžti ne tik tai, ką norima atmesti, bet ir tai, kokias vertybes bei struktūras norima kurti¹¹⁶. Šis atsitraukimas veikia per moderniąją metamodernizmo pusę – pasitelkiant (pasi)tikėjimu „senaisiais“ naratyvais ir pozityviu progresu. Tačiau autorius pažymi, kad vis tik viešojoje politinėje erdvėje yra likusi neigiama postmodernios etikos pusė – tai per daug skeptiški ir egoistiški debatai. Jis kritikuoja dabartinę etikos kalbą, kuri dažnai yra neigiama, paremta numanomomis ir retai rimtai analizuojamomis moralinėmis prielaidomis – jo nuomone, šiuolaikinis politinis diskursas dažnai remiasi paviršutiniškomis ir silpnai išnagrinėtomis etikos prielaidomis¹¹⁷. Argumentuoti savo vertybes per tik per hiper-suasmenintą patirtį gali būti vertinamas kaip postmodernume užfiksuotas įprotis. Autoriui asmeninis pagrindimas eina greta pozityvesnio, labiau kolektyviško ir atviro vertybių išreiškimo viešojoje diskusijoje¹¹⁸. Dėl šios priežasties, autoriaus nuomone, turėtų atsirasti patogesnė erdvė konstruktyvesniems projektams, viešos vertybės būdų detaliau apmąstomos ir tiksliau pritaikomos. Taigi, vertybės, pagrįstos platesniame kontekste ir siekiančios įtvirtinti globalesnę gerovę teigiamai paveiks populiarųjų politinį ir etinį diskursus.

Papildant tai, įdomu, kad pats filosofas Storm mini, kad į metamodernumo temą jis atėjo iš religijotyros ir budizmo studijų¹¹⁹. Pažymėtina, kad religinis komponentas, asocijuojamas su ilgamečių tradicijų ir didelių naratyvų reproduktivumu, galimai paaikškina paties Storm norą kvescionuoti „antireligišką“¹²⁰ postmodernumą. Taip turint stiprią sąvokų ir ryšių tarp jų struktūrą pagrįstai yra kuriamas naujas nuo postmodernumo atsitraukiantis diskursas. Kita vertus, metamodernizmui būdingos ir budistinės išraiškos, pavyzdžiui, aptartas susitelkimas į egzistenciją per jautrumą sau ir kitam¹²¹. Religijos kaip terapijos elementas yra panašus į terapinančios filosofijos išraišką, todėl galimai būtent per šią perspektyvą Storm grindžia savo metamodernizmo supratimą, negu pagal pastarąją.

Grįžtant prie atsitraukimo nuo didžiųjų naratyvų kritikos, Storm pagrįstai nurodo į Lyotard „pranašystę“ apie metanaratyvų pabaigą. Lyotard savo veikale „Postmodernus būvis“ (1979) aprašo visuomenėje vykstančią transformaciją – visuomenė atmeta didžiuosius naratyvus ir tai yra pagrindinė skeptiška postmodernios visuomenės būklė¹²². Lyotard, teigdamas, kad modernybės epocha yra pasibaigusi ir dabar veikia tik postmodernizmas, analizuoja ją per naratyvų legitimumo krizę. Mokslo problematika atsiranda todėl, kad jis pajudėjo toliau nuo modernizmo, o žinojimas

¹¹⁶ Storm, 241-242.

¹¹⁷ *Ibid*, 253.

¹¹⁸ *Ibid*, 260-269.

¹¹⁹ *Ibid*, 23-25.

¹²⁰ Hamid Fahmy Zarkasyi, "Religion in the Postmodern Thought," *Journal of Islamic and Oriental Studies* 2, no. 1 (2024): 67–81, <https://doi.org/10.21111/jios.v2i1.41>.

¹²¹ Akker, Vermeulen, *Notes on Metamodernism*, 2-3.

¹²² Jean-François Lyotard ir Niels Brügger, "What about the Postmodern? The Concept of the Postmodern in the Work of Lyotard," *Yale French Studies* 99 (2001), <https://doi.org/10.2307/2903244>, 77–92.

moksle yra ir galios dalis. Žmogus postmodernioje visuomenėje yra atsisakęs modernaus žinojimo principo: modernizme, atėjusio iš Apšvietos polėkio, mokslas tebelaisvina žmogų iš gamtinio pavergimo. Pagrindiniu žinių tiesos matu ten buvo mokslas, o socialinis lygmuo jas legitimizavo remiantis teisingumu ir institucijų autoritetu – tai, kas visuotinai priimta, tai yra labiausiai patikrinta ir ištirta. Modernume viskas funkcionuoja vienoje sistemoje – teigimas žinojimas papildo sistemą, o neigiamas – kritikuoja ją. Tačiau, postmodernume nebereikalinga tampa universalių tiesų paieška – tiesa egzistuoja taip, kaip ji įrodoma ir pritaikoma konkrečiai, lokaliai visuomenei. Taigi, atsiranda spraga – kadangi taisyklės nėra universalios, vadinasi, tada, kai reikia, jas galima pritaikyti, pakeisti pagal stipresnės ar norimos įtikti institucijos nuorodas arba spekuliuoti taisyklėmis. Pavyzdžiui, bažnyčios institucija neturi tiek daug nekvescionavimo galios, nes žmogus nebeatraskdamas ten sau pilnai tinkančių vertybių, gali manipuliuoti tradicija – ateiti į bažnyčią, tačiau nesimelsti, t.y. keisti jos reikšmę (pvz. paversti pasaulietiškos muzikos koncertų sale). Postmodernizme naratyvai nebėra patikimi, pradeda mąstyti, kad naratyvai veikia kontekstuose, o kontekstai yra paveikti galios institucijų. Tampa labai sunku nuspręsti, kas yra patikima informacija, o ypač ją vertinant per sociumo lygmenį – kaip žinoti, kuris žinojimas (angl. *knowledge*) yra tinkamas visuomenei? Vėlgį, šis požiūris yra globalizacijos ir kitos modernizacijos pasekmė – vieną idėją įtvirtinus europietiškoje visuomenėje, ji nebūtinai veiks Tolimųjų Rytų šalims. Taigi, postmodernume žinojimas yra sudarytas iš mažų, lokalių, pritaikytų dalelių, o ne iš didelių naratyvų blokų, todėl spekuliuoti mažesniais vienetais yra žymiai lengviau.

Storm sutinka, kad postmodernizmas neabejotinai paliko vertingą indėlį akademiniame diskurse, pasiūlydamas tam laikmečiui alternatyvių mąstymo filosofijoje ir mene krypčių. Tačiau, to neatmesdamas, Storm mano, kad postmodernizmas dabartiniame kontekste praranda savo aktualumą, pavertęs save ribotu. Tai antrina ir Akker, Vermeulen ir Gibbons – „postmodernizmo diskursai, nors ir turėję didelę reikšmę praeityje, šiandien prarado savo kritinę vertę, ypač stebint šiuolaikines meno, kultūros, estetikos ir politikos tendencijas“¹²³. Dėl nuolatinio postmodernių filosofų poreikio pertvarkyti, perkurti, kviescionuoti „tradicines“ sampratas, Storm pastebi, kad po ilgos kritiškai orientuotos humanitarinių mokslų epochos, ilgainiui atsirado neigiamas postmodernios akademijos įvaizdis, siejamas su destruktivių intelektualų įvaizdžiu. Kitaip tariant, postmodernistai pradėti vertinti neigiamai dėl jiems pritaikymo kalbėjimo „iš aukšto“ (angl. *ivory tower*) stereotipo: „rutina tapęs disciplininių pagrindinių kategorijų kritikavimas“¹²⁴. Tačiau atmesti įsišaknijusių postmodernių idėjų ir įpročių metamoderniame diskurse nesiekama – Storm siūlo jas transformuoti į konstruktyvę ir reikšmingą sociumui teorinę patirtį, iš naujo įprasminant postmodernaus skeptiškumo ar

¹²³ Akker, Gibbons, Vermeulen, 12-14.

¹²⁴ Storm, 53.

destrukcijos naudą¹²⁵. Metamodernistams skeptiškumas ir destrukcija nėra nuolatinė būseną, o verčiau primena, kad žmonijos egzistencija gali pasikeisti ir į pozityviąją pusę, nors ir suprasdamas visas globalias grėsmes. Taigi, Storm dabartinės akademinės erdvės veikėjus kviečia pereiti prie naujų idėjų formulavimo, galėsiančių prisidėti prie visuomenės progreso.

Metamodernistai, kurdami savo diskursą, paremtą modernių ir postmodernių sampratų sutaikymu, iš postmoderno skolinasi stilistines priemones. Postmodernizmas, atsiradęs kaip kritika modernizmui, sukūrė įprotį skeptiškai žiūrėti į modernųjį progresą, siekė perdirbti ar kritikuoti didžiuosius naratyvus, autoritetus: „postmodernumui būdingas noras fiksuoti įvairių tradicijų ir disciplinų „pabaigas“ (pvz. post-tiesa), kraštutinis lingvistinis konstruktyvizmas, pozityvizmo atsisakymas, skeptiškas, nihilistišką požiūris¹²⁶. Tačiau, kadangi postmodernistų loginis pagrindas yra netikėjimas viena tiesa, reliatyvumas ir destruktyvus požiūris, postmodernizmas pats sau susikūrė ribotą ir savikritišką intelektualinę aplinką¹²⁷ bei nestabilią jauseną, o dėl šių priežasčių nesugebėjo suteikti konkrečių atsakymų individui. Todėl, metamodernistai postmodernią mintį įvardija kaip atgyvenusią ir stengiasi dalinai atitolti nuo šiuolaikinei visuomenei liguistų postmodernistinio destruktyvių jausenų. Metamodernistai iš postmodernumo pasiskolina mokėjimą dekonstruoti, kviescionuoti – tiek filosofijoje, tiek mene – tačiau siekia šiuos sugebėjimus iš naujo produktyviai pritaikyti.

4. Metamodernizmo diskursas: sutaikymo veikimas

Metamodernus diskursas yra kuriamas naudojantis svyravimo tarp modernių ir postmodernių sampratų principu. Seth Abramson metamodernizmą įvardija kaip derybų procesą, kuris vyksta įvairiomis kryptimis – per perėjimą nuo dialektikos prie dialogo, dažną paradokso naudojimą, tarpdiscipliniškumą, daugybės subjektyvumų egzistavimą ir persidengimą, bendradarbiavimą, kūrybingą dviprasmiškumą, o svarbiausia – optimistinę reakciją į tragediją, grindžiama atsargiu sugrįžimu prie metanaratyvų¹²⁸. Metamodernizmas, pasak Freinacht, yra filosofinė kryptis, kuri pripažįsta modernios visuomenės prieštaras ir siekia jas transformuoti, pasitelkus ironiją kaip įrankį pasitikėjimui kurti ir asmeniniam augimui skatinti. Jo nuomone, šis požiūris nėra tiesioginis atsitraukimas nuo realybės, o verčiau tampa strateginiu metodu. Todėl metamodernizmas gali balansuoti tarp egalitarizmo ir elitizmo, pripažindamas ir lygybės, ir hierarchijos svarbą šiuolaikinėje

¹²⁵ Storm, 277-280.

¹²⁶ *Ibid*, 9, 13.

¹²⁷ *Ibid*, 10.

¹²⁸ Seth Abramson, „Ten Basic Principles of Metamodernism,” *HuffPost*, (2015), žiūrėta 2024 m. spalio 14 d., https://www.huffpost.com/entry/ten-key-principles-in-met_b_7143202

visuomenėje¹²⁹. Taigi, metamodernizmas remiasi tuo, kad per prieštaravimų sutaikymo judėjimą galima atrasti potencialą kurti dinamišką ir augančią visuomenę.

Praeituose skyriuose nustatyta, kad metamodernistai remiasi modernybės globaliaisiais, moderniaisiais procesais bei pozityviu pasitikėjimu jais, o iš postmodernizmo skolinasi stilių kritiškai juos įvertinti. Todėl šio principo pagrindas yra konfliktiškas, kadangi postmodernizmas atsirado kaip priešprieša modernumui. Tačiau metamodernistai konstruoja savo naują, tariamai tinkančią šiuolaikiniam žmogui, paradigmą, stengdamiesi sutaikyti šių priešingas epochų sampratas. Tame konflikte atsiranda terpė teoriniams klausimams kelti. Šiame skyriuje yra analizuojama, kokiais principais remiantis metamodernistai siekia sutaikyti šį konfliktą ir kaip vyksta debatai dar priešingų idėjų.

Metamodernizmas per dviejų priešingų paradigmų sutaikymą siekia rasti konsensą tarp pernelyg naivaus (modernaus) pasitikėjimu žiniomis, sistemomis ir tarp visa atmetančio (postmodernaus) skepticizmo ir ištiktos legitimumo krizės. Storm nuomone, postmodernizmas paliko moralizavimo, skeptiškumo dogmas ir suteikė sociumams tam tikrų etinių normų rinkinį, pvz. logocentrizmą, rasizmo ir falocentrizmo kritiką, tačiau metamodernizmui dabartiniuose kontekstuose yra aktualu atitolti nuo tokio perdėtai neigiamo kritinio įpročio ir siūlo tik dalinai tuo remiantis kurti naują dorybių etiką, skatinančią žmonijos klestėjimą¹³⁰. Anot jo, destabilizavus nemažą dalį pagrindų ir konceptų, mokslas nustojo generuoti visuomenei reikalingus atsakymus, todėl būtent metamoderniame laikotarpyje atsiranda potraukis kurti naują galios teoriją, pagrįsta socialinės laimės vertybe.

Storm siūloma politinė-etinė arba galios teorija remiasi Revoliucinės Laimės idėja (angl. *Revoluiutionary Happiness*). Autoriaus vizijoje, visuomenę turėtų sudaryti įsitraukiantys, reflektuojantys, atviri individai. Jiems veikti turi atsirasti visuotinai normalizuota erdvė idėjoms, debatui ir terpė „vykdyti tyrimus dėl paties tyrimo“. Iš to seka Revoliucinės Laimės sąvoka, kurios idėja yra visuomenės funkcionavimą remti kritinės ir dorybių etikos perspektyvomis. Dorybės etikos pagrindo tikslas yra etikos idėjas filosofiniame lygmenyje vėl pritraukti atgal prie praktinės jos išraiškos¹³¹. Remiantis šia etika, ateityje akademinę veiklą autorius mato kaip kolektyvišką ir draugišką, siekiančią objektyviai diskutuoti ir veikti visų gerovės (t.y. laimės) link. Pavyzdžiui, sociologija daugiau dėmesio skirtų geresnės visuomenės kūrimui, politinė filosofija formuotų teisingesnę politiką (pvz. galbūt remiantis Nussbaum teorija), literatūros studijos ir estetika mokytų mėgautis ir reprezentuotų etinius pavyzdžius, pedagogika mokytų pritaikyti įvairių disciplinų atradimus¹³². Taip ir kritinė etika yra būtina, nes laimė turi tapti pajėgi reikalauti pokyčių esamoje

¹²⁹ Freinacht, 149, 157.

¹³⁰ Storm, 62.

¹³¹ *Ibid*, 275-278.

¹³² *Ibid*, 265.

politinėje tvarkoje, tai yra, būti revoliucine. Rasizmą, seksizmą, homofobiją, antisemitizmą jis įvardija dabartinės priespaudos rūšimis, todėl mano, kad iš jų laisvintis pavyks orientuojantis į vieną tikslą – žmonijos laimę. Autorius palygina savo idėją su Arendt: „veikale „*On Revolution*“ filosofė teigia, kad viešoji laimė yra aukštesnis tikslas nei asmeninė laimė, nes ji reikalauja viešos laisvės kurti ilgalaikę bendruomenę kartu su kitais“¹³³. Taigi, autoriui Revoliucinė Laimė reiškia tikslą kurti visuomenės gerovę bei būtinybę mažinti kolektyvinę kančią per metamodernią kritiką.

Metamoderni kritika Storm – tai atsitraukimas nuo postmodernaus kritinio mąstymo politiką konstruojančiuose moksliniuose tyrimuose. Jo nuomone, atmetinai formuluojant visuomenių gyvavimo tikslus, galimai nepavyks įveikti postmodernizme smerktų modernybės bėdų. Todėl reikia grįžti prie modernaus tikėjimo progresu: „pasitelkus pozityvias vertybes, nustotume tuščiai moralizuoti ir skirtume daugiau dėmesio išlaisvinančioms, įgalinančioms, užuojauta grįstoms idėjoms“¹³⁴. Vėlgi, tai panašu su Nussbaum teorija, kurioje individas sėkmingai asmeniškai klestės veikdamas jį įgalinančioje visuomenėje. Remiantis autore, galime teigti, kad žmonėms sunku pasiekti laimę, kai sistemingai neigiama jų esminė žmogiškoji vertė, orumas arba kai jie neturi galimybės daryti įtakos savo socialinio pasaulio politinei raidai. Nussbaum teisingumas (arba Laimė) reikalauja ir individualių, ir kolektyvinių pastangų, orientuotų į teisingesnę ir atjauta grindžiamą visuomenę¹³⁵. Todėl metamodernistinis Storm požiūris, paremtas Revoliucinės Laimės idėja, siektų perorientuoti humanitarinius mokslus į gyvenimo būdą, kuris skatintų žmonijos gerovės klestėjimą, nurodydamas pamatinį ideologinį posūkį į užuojautą¹³⁶, kuris metamoderniame diskurse įvyksta per objektyvumo reikšmės transformaciją. „Objektyvumas“ gali veikti dviem kryptimis: kaip nešališkumas tiriamam objektui arba kaip siekis pateikti patikimus įrodymus auditorijai. Tačiau, autoriaus nuomone, dabartinis visiškas asmeninių prisirišimų nebuvimas nebėra toks aktualus ir gali būti nesuderinamas su tokiais vertybėmis kaip šiuolaikinis žingeidumas. Pavyzdžiui, intensyvus domėjimasis klimato kaita gali paskatinti mokslininką tirti atogrąžų miškus, tačiau šis interesas nepanaikina surinktos informacijos apie kritulius patikimumo. Arba asmeninė patirtis, susijusi su rasizmu, skurdu ar seksizmu, gali įkvėpti mokslinį tyrimą, tačiau neturėtų kelti abejonių dėl jo rezultatų. Problema moksliniame darbe atsiranda tuomet, kai socialiniai mokslai deklaruojami kaip apolitiški – tai verčia mokslininkus maskuoti savo politines pažiūras kaip faktorius. Metamodernūs mokslininkai turėtų sąmoningai įsisąmoninti savo vertybes ir aiškiai atskleisti asmenines motyvacijas, kadangi humanitariniai mokslai metamodernizme turėtų siekti konkretaus vertybinio tikslo – žmonijos klestėjimo¹³⁷. Todėl akademinei sričiai ir yra siūloma Revoliucinės Laimės teorija, reikalaujanti

¹³³ Storm, 266.

¹³⁴ *Ibid*, 267-268.

¹³⁵ Nussbaum, *Not For Profit: Why Democracy Needs Humanities*, 91-93.

¹³⁶ Storm, 255-256, 264.

¹³⁷ *Ibid*, 239.

peržengti tradicinę modernią ir postmodernią visuomenės ir politikos vystymo trajektoriją į naują kritišką, etišką teoriją ir siekiančią pozityviai visuomenę keisti teoriją¹³⁸.

Panašiai ir Freinacht konstruoja ateities visuomenę per Laimės vertybę, akcentuodamas jos neišvengiamą svarbą visuomenės vystymuisi. Dabartinė sistema yra sukurta siekti pramonės augimo, tačiau ateities visuomenė, anot jo, turi savo institucijas nukreipti į labiau psichologinius tikslus – siekiant ne tik materialinio, bet ir dvasinio augimo. Pavyzdžiui, Freinacht tinkamu pavyzdžiu laiko Šiaurės šalyse dominuojančias ideologijas – tai social-liberalizmas, papildytas žaliosiomis, aplinkosaugos idėjomis (jas autorius ir pavadina „Žaliuoju social-liberalizmu“)¹³⁹. Jo nuomone, būtent tokiomis ideologijomis turi būti ugdomos visuomenės ir užuojauta padės kolektyviai spręsti globaliąsias problemas: „ekologijos problemos bus sprendžiamos, jei bus normalizuota ne tik užuojauta kitiems žmonėms, bet ir visoms gyvybės formoms“¹⁴⁰. Panašiai ir Storm mato šiuolaikiškesnį liberalumą: „tinkama valdžios forma bus ta, kuri dirbs žmonių labui, o ne juos valdys, kuri ne tik užtikrins demokratinį savivaldą ir kolektyvinę autonomiją, bet ir skatins dorybę bei sveikesnį psichologinį klestėjimą. Tam reikalinga užuojauta grindžiama politika“¹⁴¹. Nors abu autoriai yra skirtingi, bet Storm sutinka su Freinacht, kad pagrindinė priežastis, dėl ko politinis metamodernizmas gali kurtis, yra tai, jog visuomenė išreiškia poreikį naujam psichologiškai, socialiai ir emociškai grįstos politikos modeliui: „metamodernos politikos siekis turėtų būti ne materialių patogumų, demokratinų reformų ar darbo teisių laisvės užtikrinimas, o žmogaus (ir kitų gyvybės) klestėjimas“¹⁴². Todėl abiems autoriams laimingos žmonijos klestėjimo sąlyga tampa užuojauta, padėsianti nukreipti savanaudiškus siekius (objektyvumą) į bendradarbiaujančius santykius su aplinka.

Freinacht teorija taip pat yra paremta tuo, kad postmodernizmas nebegali taikliai reprezentuoti šiuolaikinės visuomenės, kuri susiduria su giliomis vertybių krizėmis. Postmodernizmas, nors ir kritikavo anksčiau dominavusius modernius požiūrius, galiausiai pasiekė aklavietę, nes jis alienuoja daugumą „normalių“ žmonių. „Normalumas“ autoriui – tai moderniomis vertybėmis tebegyvenantys individui, kuriems nėra aktuali tik postmoderni destrukcija. Todėl jie „pradeda jaustis sutrikę, įžeisti ir nusivylę“¹⁴³. Vėlgi, kalbama apie tai, kad postmodernus teorinis mąstymas pasidarė per daug nutolęs nuo esamos realybės ir kasdienės problemas išgyvenančių žmonių – čia kalbama būtent apie minėtą „*ivory tower*“ postmodernistų stereotipą. Freinacht teigimu, šis vertybinis nestabilumas ir užsibuvęs nusivylimas sistemomis, aplinka, galiausiai sukelia sąmoninę revoliuciją. Tai jau pasireiškė šiuolaikinėje politikoje – rinkėjai pradeda balsuoti už radikalesnes figūras, pvz. D. Trumpą,

¹³⁸ Storm, 273-274.

¹³⁹ Freinacht, 58.

¹⁴⁰ Storm, 271-272.

¹⁴¹ *Ibid*, 269.

¹⁴² *Ibid*, 269-270.

¹⁴³ Freinacht, 36-37.

nacionalistus¹⁴⁴. Iš tiesų, radikalesnį, arba metamodernizmo kontekste modernesnį, žvilgsnį galima pastebėti kelių pastarųjų metų politinėse tendencijose – Italijoje išrinkta radikalios dešinės ministrė pirmininkė G. Meloni¹⁴⁵, Austrijos parlamento rinkimuose daugumą laimi dešinioji partija¹⁴⁶, Alternative für Deutschland (liet. Alternatyva Vokietijai) partijos populiarumas Vokietijos federacijose¹⁴⁷. Freinacht nuomone, tai vyksta dėl to, kad liberalioji demokratija niekada nebuvo paremta nuoširdžiu siekiu užtikrinti bendrąjį gerį, o galio žaidimu buvo stengiamasi reguliuoti priešingų interesų konfliktus ir jėgų disbalansą. Partijų konkurencija nesukūrė gilios prasmingos bendros vizijos ir dėl to neveikia taip, kaip buvo tikėtasi¹⁴⁸. Tuo tarpu metamodernizmas siūlo atsakymus į šią liberalumo problemą: įtraukiant sąmoningą vertybių sintezę, tai yra jas sutaikant, peržengia postmodernizmo ribas ir kaip svarbius socialinio gyvenimo komponentus įtraukia tiek solidarumą, tiek konkurenciją.

Taigi, metamodernizmas veikia kaip sutaikantis tarpininkas tarp modernybės ir postmodernizmo, permąstydamas ir derindamas jų stipriąsias puses ir trūkumus. Iš modernybės perspektyvos, metamodernizmas postmoderniai atmeta griežtą objektyvumo ir grynumo vertybę, kadangi yra susiformavęs supratimas kad ji yra vis reliatyvesnė. Taip pat skeptiškai vertina skeptiškumą, pavyzdžiui, kvėscionuojant Eurocentrizmą, abejojant sistemomis. Iš postmodernizmo perspektyvos, metamodernizmas grąžina mąstymą atgal į modernybę – metamodernizmas nepasitiki per daug skeptiškomis dogmomis, neigiamomis nuostatomis, siekia, grąžina vertybių stabilizavimą, skatina teorinių sistemų kūrimą ir produktyvumą. Metamodernizmas priima tai, kas postmodernizme buvo atmesta: progresą, idealus ir tikslus, dvasinius siekius ir iššūkius. Nors postmodernizmas pabrėžė abejones ir netikrumą, metamodernizmas sugrąžina siekį kurti ateities vizijas ir tobulinti pasaulį. Tai požiūris, kuris priima ir tradicinius, ir naujus mąstymo modelius, siekdamas sukurti naudingus sprendimus, paremtus optimizmu¹⁴⁹, o ne tik nuolatiniais klausimais ir ironija.

Įvertinta, kad dviejų paradigmų sutaikymas gali vykti dėl metamodernizmo polinkio labiau permąstyti būtent postmodernias idėjas. Tačiau, jis neapsiriboja tik jų kritikavimu, o stengiasi išspręsti postmodernizmo ribotumus. Pagal Storm ir Freinacht teorijas, paremtas laimės projekcija, metamodernizmas ragina postmoderno vertybėse įterpti užuojautos elementą: „postmodernizmas

¹⁴⁴ Freinacht, 448-450.

¹⁴⁵ „Europe Swings Right — and Reshapes the EU“, POLITICO, 2023 m. birželio 30 d., <https://www.politico.eu/article/far-right-giorgia-meloni-europe-swings-right-and-reshapes-the-eu/>.

¹⁴⁶ „POLITICO Poll of Polls — Austrian Polls, Trends and Election News for Austria“, POLITICO, (2024), žiūrėta 2024 m. gruodžio 27 d., <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/austria/>.

¹⁴⁷ “Germany: Far-Right AfD Wins First State Vote since WWII – DW – 09/02/2024,” DW.com, žiūrėta 2025 m. sausio 5 d., <https://www.dw.com/en/far-right-german-party-wins-first-state-election-since-wwii/live-70102882>.

¹⁴⁸ Freinacht, 59.

¹⁴⁹ Ibid, 351.

dažnai buvo suvokiamas kaip modernizmo neigimas, tačiau metamodernizmas peržengia šias ribas ir formuluoja naują požiūrį į pažinimą, vertybes ir santykius su pasauliu¹⁵⁰.

Taigi, modernybės ir postmodernizmo sutaikydamas metamodernizmo diskurse veikia keliais būdais. Pirma, pasitelkiama svyravimo tarp dviejų priešingų paradigmų – modernybės ir postmodernizmo – strategija. Remiantis permąstytomis postmoderniomis konvencijomis ir technikomis, dažnai ironija ir dekonstrukcija, atsižvelgiama į modernybėje susiformavusias tradicijas, kad būtų atliepti jautrios šiuolaikinės visuomenės poreikiai¹⁵¹. Šio svyravimo tikslas yra mažinti aiškias ribas tarp konvencijų, ypatingai pastebėjus, kad šiuolaikinis pasaulis yra globalioje modernybėje. Tai argumentuojama metamoderniais meno kūriniais, kurie lengvai maišo įvairius aspektus, pvz. tikrovė ir fikcija, paryškina individualumo, jautrumo elementus ir net patys atkreipia dėmesį į kūrinio gamybos istoriją¹⁵². Antra, tam kad galima būtų metamoderniai priimti paradoksus, neatitikimus ir kitas problemas yra remiantis optimistiška ir dalinai utopiška mąstysena. Metamodernizmas siūlo proaktyviai optimistiškai rūpintis žmonijos ateitimi. Tam reikalingas pasitikėjimo naratyvas, atėjęs iš modernybės, ir vertybių rekonstrukcija, kuriuo siekiama nebe apatiškai reaguoti į globalias problemas, o atvirkščiai – kurti pasitikėjimą, visuomenės įkvėpti nuoširdumo ir vilties¹⁵³. Metamodernizme rekonstruojant dekonstruotas idėjas yra populiarinamas empatiškumą, psichologinis gijimas. Šios vertybės gali veikti metamodernistų aptartose laimės arba gerovės siekiančiose visuomenėse.

5. Metamodernizmo terapinė perspektyva

Kadangi metamodernus diskursas veikia permąstant modernybės ir postmodernizmo spragas, daroma prielaida, kad būtent tai sukuria terpę metamodernizmui veikti kaip terapiškumo savybe paremta filosofija. Šis diskursas kuriasi kaip reakcija į šiuolaikines krizes ir siekia individą ir visuomenę terapinančių tikslų – jis remiasi empatiškumo, kolektyvinės ir individo gerovės principais (pvz. Laimės Revoliucija), skatina svyruoti tarp priešingų nuomonių tam, kad būtų pasiektas konsensusas. Todėl šiame skyriuje yra tiriama, kaip metamodernumas terapijos idėjos priemonę naudoja sutaikyti neatitikimus tarp paradigmų. Siekiant tiksliau pritaikyti terapiškumo sąvoką metamodernizmui, yra remiamasi pasirinktais filosofais, aptariančiais egzistencinius klausimus ir nagrinėjančiais, kaip žmonės įveikia sunkumus pasitelkdami filosofiją.

¹⁵⁰ Storm, 277.

¹⁵¹ Gina Barbieri, "The Emerging Metamodern Sensibility in Narrative: A Case Study of *Things Left Forgotten* and the *Dai Gyakuten Saiban Games*" (2020), *Electronic Theses and Dissertations*, 1719, <https://digitalcommons.du.edu/etd/1719>, 13-14.

¹⁵² Akker, Gibbons, Vermeulen, 71.

¹⁵³ Barbieri, 18-20.

Tiriant metamodernizmo diskursą yra pastebėtas siekimas filosofiją gretinti prie terapinės praktikos. Terapiškumo samprata darbe pasirinkta kaip conceptualus būdas apibrėžti žvilgsnį į šiuolaikinės visuomenės pasaulėvaizdį. Pasak Eugen Fischer (2011), filosofija gali būti suvokiama kaip terapijos forma tuomet, kai pasitelkiant filosofiją siekiama praktiškai atkurti aiškumo, ramybės jausmą trikdančioje situacijose arba teoriškai geriau orientuotis sudėtinguose intelektualiuose bei gyvenimiškuose klausimuose¹⁵⁴. Anot metamodernizmo tyrėjų, naujoji paradigma galėtų tapti viltingu įreminimu individui, padėsiančiu jam naviguoti šiuolaikiniame pasaulyje, o tai šiame darbe yra laikoma terapiška savybe. Dina Stoev (2022) teigia, kad metamodernizmo potencialas tapti plačiai naudojamu visuomenėje slypi būtent individo įgalinime savirealizuoti, emociškai įsitraukti į visuomeninius klausimus, būti bendruomenišku, jaustis vienos didelės žmonijos dalimi. Globalių krizių kontekste, šis diskursas siūlo gan pozityvų požiūrį į supančią aplinką per empatijos ir užuojautos svarbą žmogui¹⁵⁵. Freinachtas pabrėžia metamodernizmo vaidmens svarbą ugdant kolektyvinę žmonijos sąmonę taip pat paremta psichologinės sveikatos rūpinimusi – individo empatiškas įsitraukimas į politinius klausimus padės visuomenei priimti tvarius sprendimus¹⁵⁶. Taip ir pati dualistinė šios filosofinės struktūros forma turėtų įkvėpti individą siekti holistinio požiūrio politinių problemų sprendime¹⁵⁷. Metamodernizmo svyravimas tarp priešingų požiūrių (pvz. idealizmo ir skepticizmo), leidžia individams pamatyti skirtingesnes kultūrinių ir socialinių problemų perspektyvas. Taip individas skatinamas prisitaikyti ir būti atspariu krizinėms situacijoms bei pagerina bendradarbiavimą ir empatiją tarp skirtingų bendruomenių¹⁵⁸. Taigi, metamodernizmas siūlo vilties ir prisitaikymo sistemą, įgalinančią akademiniame ir kultūros lauke veikiantį individą ir visuomenę spręsti iššūkius. Minėtos metamodernistinės idėjos ir filosofinės terapijos teorijos panašiai siekia ne tiesiogiai spręsti problemas, o padėti perkonstruoti žmogaus požiūrį į jas, susiorientuoti globalių krizių ir egzistencinių iššūkių kontekste, suteikiant daugiau erdvės conceptualinei refleksijai, emociniam įsitraukimui, aiškumo ir prasmės beprasmybėje.

Ludwig Wittgenstein „Filosofinių tyrinėjimų“ 133-ajame aforizme kritikuoja abstrakčių sąvokų vartojimą kalboje. Jo teigimu, neteisingas arba perdėtas rėmimasis tokiomis teorinėmis struktūromis gali leisti atsirasti supratimo painiavai kalbėjimo apie situacijas metu (tai autorius įvardija „kalbiniais žaidimais“¹⁵⁹). Jam filosofiniai tyrinėjimai yra erdvė, leidžianti atskleisti mąstymo apie filosofiją, kalbą ir didžiuosius naratyvus (pvz. tiesą) klaidas arba spragas. Kadangi

¹⁵⁴ Eugen Fischer, „How to Practise Philosophy as Therapy: Philosophical Therapy and Therapeutic Philosophy,” *Metaphilosophy* 42, no. 1-2 (2011), 53-55.

¹⁵⁵ Stoev, 9-13.

¹⁵⁶ Freinacht, 11.

¹⁵⁷ Tom Drayton, „The Listening Theatre: A Metamodern Politics of Performance,” *Performance Philosophy* 4, no. 1 (2018), 180-181.

¹⁵⁸ Akker, Gibbons, Vermeulen, 37-40.

¹⁵⁹ Dale Jacquette, „Later Wittgenstein's Anti-Philosophical Therapy,” *Philosophy* 89, no. 348 (2014), 256, <https://www.jstor.org/stable/24779079>.

Wittgenstein naudojo tam tikrą aliuziją į filosofijos pabaigą, Denis McManus jo teoriją pavadina „atradimu, kuris suteikė ramybę filosofijai“¹⁶⁰. McManus šią idėją supranta kaip metafilosofiją: mąstymą apie tai, kas iš esmės yra filosofija, tarsi žvelgiant į ją iš viršaus. Remiantis šiuo metafilosofišku požiūriu, Wittgenstein teigia, kad nebereikia universalizuoti ir kurti vienos taisyklių sistemos kalbai. Jo nuomone, bandant sukurti tobulą aiškumą (angl. *clarity*), turėtų išnykti visos filosofinės problemos¹⁶¹. Todėl Wittgensteino teorija galima laikyti terapinės filosofijos pagrindu – ji skatina asmeniškiau pažvelgti į savo filosofinius mąstymus, atsitraukiant nuo griežtų struktūrų. Pavyzdžiui, Fischer apie terapinę filosofijos paskirtį taip pat mąsto pasirėmęs Wittgenstein teoriniu pagrindu, kuriame dėstoma, kad dalis žmogaus frustracijos ir psichologinio nestabilumo gali būti sprendžiami išgryninant problemas žodžiuose ir padėti atskirti nesusipratimus jų vartojime¹⁶². Būtent šis principas koncentruotis į individualius konfliktus su aplinka yra įvardijamas kaip terapiškumo perspektyva. Pastebima, kad būtent terapinės filosofijos tampa populiaromis – tai filosofinės vizijos kaip humanizmas, budizmas, egzistencializmas gali padėti žmogui susidoroti su gyvenimo iššūkiais, frustracija, baime, nerimu ir stresu¹⁶³. Taip Wittgenstein aforizmas yra metafilosofiškas arba terapišku tapęs mąstymas apie filosofiją¹⁶⁴ – „pakilimas virš“ per daug struktūruotų, sistematizuotų supratimų ir abstrakcijų gali padėti individui surasti jam tinkamą filosofijos liniją, skatinančią jo asmeninį gijimą ar stabilumo jausmą atradimą egzistencijoje.

Metamodernizmo filosofijos terapiškumas atsiskleidžia per tai, kad individo ir visuomenių empatiškumas skatina jautresnį individui tinkančios filosofijos pasirinkimą, kuris dėl to ir toliau kuria sveikesnę ir atviresnę visuomenę. Įvertinta, kad labiausiai metamodernioje filosofijoje terapiškumas atsiskleidžia per svyravimą tarp idėjų arba jų rekonstrukciją ir Laimės siekimo vaizdinį. Freinacht mato ateities visuomenę paremtą sistemingu psichologinės ir emocinės gerovės siekimu. Autoriui tai yra prioritetinga kryptis, kurioje visuomenės struktūra būtų orientuojama į asmeninio augimo, empatijos ir sveikos gyvensenos skatinimą. Šioje teorijoje randami keli pagrindiniai aspektai, kuriais remiantis autorius mato tokios visuomenės viziją. Pirma, visuomenėse būtų prieinamas emocinės paramos ir psichologinio ir socialinės inteligencijos ugdymas. Nuo anksčiausių instancijų (pvz. mokyklos) žmogus būtų skatinamas bendrauti su terapeutais, padėsiančiais spręsti emocines problemas, o meditacijų metu mokytųsi valdyti stresą, geriau suvokti savo emocijas. Tai ugdytų visuomenę būti be nusikaltimų, dalyvauti nekonfliktiškuose dialoguose. Antra, būtų pasiekiama fizinės sveikatos, sveikos mitybos ir lytinio ugdymo programa. Nuo ankstyvo amžiaus būtų diegiami

¹⁶⁰ Denis McManus, "Philosophy in Question: Philosophical Investigations 133," *Philosophical Investigations* 18, no. 4 (1995), 350.

¹⁶¹ Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, trans. G. E. M. Anscombe, 3rd ed. (Oxford: Blackwell Publishers, 1986), 52.

¹⁶² Fischer, 53-55.

¹⁶³ Tetiana Danylova, "Philosophy and Mental Health," *Wiadomości Lekarskie* 76, no. 8 (2023): 1866–73, <https://doi.org/10.36740/WLek202308122>, 5-8.

¹⁶⁴ McManus, 351-352.

įgūdžiai, susiję su sportu, sveikais įpročiais. Žmonės būtų skatinami rinktis sveiką maistą, kuris padėtų palaikyti psichinę sveikatą ir taip prisidėtų prie ilgalaikių visuomenės tikslų. Švietimas apimtų ne tik biologinius aspektus, bet ir emocinį intelektą, santykių dinamiką, savęs priėmimą ir pasirengimą spręsti sudėtingus klausimus¹⁶⁵. Freinacht yra svarbi laimės idėja visuomenėje dėl kelių priežasčių. Kuomet Laimė taps bendrojo gėrio pagrindu, autoriaus nuomone, automatiškai kursis sveikesnės ir todėl proaktyvios visuomenės. Jos padėtų sukontroliuoti masinę žmonių kančią (t.y. skurdo, ekologines problemas), o Freinacht palengvinti kito būtų yra kiekvieno individo žmogaus moralinis tikslas. Taip pat svarbu tą Laimę kurti ne trumpalaikę, o sistemingą ir ilgą – tam kad sveikas gyvenimo būdas ir pasitikėjimas visuomenėje taptų įprastu. Taip ir Storm Laimės Revoliucijos teorija aprašo panašų siekimą visuomenėse gyventi laimingai ir sveikai. Ši teorija tampa politiniu ir etiniu reikalavimu kurti pilnavertį individo gyvenimą ir to kontekste reprodukuoti humanistinę sampratą apie visos žmonijos egzistavimą ir progresą¹⁶⁶. Vėlgi – užtikrintas ir išlaisvintas individas padės kurti saugias ir stabilias visuomenes. Metamodernizmas šiuo atveju yra Wittgenstein būdingos terapijos atspindys – metamodernizmo sąvokos priešdėlis „meta“ Storm reprezentuoja aukštesnį abstrakcijos lygį, t.y. žiūrėjimą iš viršaus arba savimone, supratimą apie tai, kas ir kodėl formuoja mūsų išgyvenimus¹⁶⁷. Per šią terapinę filosofinę patirtį žmogus tampa metamoderniu – procesą, kuris kuria sąmoningą suvokimą apie save kaip atskirą individą ir individą visuomenėje.

Terapinis metamodernistinės teorijos elementas atsiskleidžia ir priešingybių sutaikymo principu. Kaip aptarta, metamodernistinė strategija mene bando sujungti modernybės idėjas ir postmoderno stilistiką, nesiekiant kūrinuose tiesiogiai diskredituoti pasirinktų prasmų, o priešingai – užmezgiant sąžiningą santykį su meninės medžiagos vartotoju, kviečiant jį atsakingai įsitraukti. Iš to seka, kad ši strategija nėra tik estetinė – tai taip pat yra etinės pastangos grąžinti prasmes, kažkada pamestas postmoderniame mene. Autentiška žmogaus patirtis užfiksuojama per atsakingą santykį su meno kūriniais ir sąmoningą interpretacijos procesą. Priešingai nei postmodernizme, kurio estetikoje etinė idėja dekonstruojama per ironiją ar destrukciją, metamodernizmas siekia atkurti estetikos ir etikos ryšį, grindžiamą nuoširdumu, atsakomybe ir tikrumu¹⁶⁸. Taip metamodernizmas per dialogą tarp kūrinio ir žiūrovo užmezga terapiškus ryšius. Panašų dialogo atsiradimą galime pastebėti ir šiuolaikinėse politinėse tendencijose. Kaip aptarta, remiantis Freinacht, visuomenės vėl grįžta prie radikalesnių, o tai yra modernesnių (šio darbo kontekste), politinių krypčių. Kalbėdamas apie liberalumą Freinacht savo teorijoje pateikia du požiūrius. Iš vienos pusės jis teigia, jog individą vis sunkiau reprezentuoti tradicinėms politinėms partijoms (vadinasi, yra reikalingos labiau aptakesnės

¹⁶⁵ Freinacht, 114-115.

¹⁶⁶ Storm, 266.

¹⁶⁷ *Ibid*, 259, 276.

¹⁶⁸ *Ibid*, 36.

požiūrių partijos), o kita vertus – dabartinėje politikoje matome modernėjimą, suprantant jį kaip grįžimą prie tų pačių tradicinių partijų. Tačiau, tai galima suprasti per tai, kad šiuolaikinis žmogus yra vis labiau metamodernėjantis. Jis, suvokdamas, kad yra ir priklausomas ir tuo pačiu metu nepriklausomas nuo sistemų, tradicijų, nusistovėjusių konvencijų, yra išmokęs terapiškumo metodą ir dėl to gali pats laisvai pasirinkti, koku jis nori būti iš tiesų. Kitu pavyzdžiu galima laikyti naujų prasmų įgijusį feministinį požiūrį. Feminizmas, bendrai suprantamas kaip kairiųjų emancipacinis judėjimas, šiuolaikinėje politikoje gali pasireikšti per grįžimą prie tradicinių elementų. Lynne Marks straipsnyje yra aptariama tai, kad šiuolaikinės moterys jaučia, kad „tradicinis“ feminizmas ne visiškai atspindi jų pačių norą būti namų šeimininkėmis ir finansiškai priklausyti nuo vyro. Jų naujas, šiuo atveju metamodernus, feministinis požiūris yra tai, kad jos pačios pasirinko grįžti prie tradicinių moters rolių, kurias kritikuoja postmodernus feminizmas¹⁶⁹. Taigi, pliuralistinis liberalizmas, aptartas per Nussbaum teoriją, metamodernume atsiskleidžia kaip labai išplatėjusi sąvoka, kurioje žmogaus emancipacija nebėra suprantama tik per konfliktą, vadinasi atitolsta nuo postmodernistinio emancipacijos stiliaus.

Wittgenstein metafilosofiškumo sąsaja su metamodernistais yra tai, kad metamodernistai taip pat teigia, kad teoriniai, nusistovėję naratyvai, tokie kaip modernizmas ar postmodernizmas, ne iki galo išpildo šiuolaikinės visuomenės poreikius, nors ir neignoruoja to, kad šios paradigmos daro įtaką ir toliau. Jie taip pat metafilosofiškai žvelgia į filosofijas, o tai veikia kaip filosofinė terapija ir padeda suformuoti dviejų priešingų paradigmų sutaikymo modelį. Tiek metamodernistai, tiek Wittgenstein kalba apie tai, kad tradiciniai teoriniai rėmai nebeatliepia individui ir yra reikalinga labiau nagrinėti niuansus, kontekstus, neišskiriant konkrečių sąvokų ribų. Svyravimas tarp dviejų polių pastebėtinai ir Wittgenstein aforizme – tirti kalbą reikia konkrečiame kontekste, o ne abstraktume, judant į labiau fluidų informacijos apdorojimą ir integruotą supratimą. Wittgenstein komunikacijoje arba kalboje nurodo įvertinti to pokalbio taisykles ir kontekstą, o tai, ką Wittgenstein norėjo pasakyti apie kalbos žaidimus, metamodernizmas iš esmės ir įkūnija – filosofinio tyrimo žvilgsnis yra plečiamas, jis tampa labiau dinamišku. Todėl, kadangi dabartinėse kultūros visuomenėse komunikacija vyksta globaliame lygyje, metamodernistai atkreipia dėmesį į socialinių, kultūrinių ir estetinių reikšmių pliuralumą. Tai yra ir bene pagrindinė metamodernizmo kaip terapinės filosofijos idėja ar tikslas – kiekviena praktika yra priklausoma nuo esamo konteksto, todėl negali būti universalizuota, t.y. universalizuota tik modernumo ar tik postmodernumo sampratų.

Taigi, anot metamodernistų, būtent sąvokų neuniversalizavimo ir prireikia XXI a. žmogui. Wittgenstein siūlo atsitraukti nuo teorinių abstrakcijų, o metamodernizmas tai įgalina parodydamas modernumo ir postmodernumo spragas, dėl kurių šios dvi paradigmos atskirai ne iki galo veikia

¹⁶⁹ Lynne Marks, „Feminism and Stay-at-Home-Motherhood: Some Critical Reflections and Implications for Mothers on Social Assistance“ 28, 73, 74-79.

realioje šiuolaikinėje praktikoje. Teoriją metamodernistai siūlo papildyti savo asmeniniais išgyvenimais, takiomis ir kontekstualizuotomis praktikomis. Abi šios filosofijos kalba apie tą patį tikslą aplinką tirti iš dar didesnio atstumo, todėl metamodernistinė suasmeninta teorija post-postmoderniame pasaulyje veikia per terapijos santykį su individu.

IŠVADOS

Darbe siekta ištirti, kaip terapiškumo perspektyva paremtas metamodernizmo diskursas gali būti pritaikomas svarbių šiuolaikinės politinės filosofijos doktrinų ir kultūros kontekste, atsižvelgiant į diskurso siekiamybę sutaikyti modernybės ir postmoderno paradigų priešingybes. Tam buvo analizuoti metamodernistais save laikančių ir šiuolaikinių politinių filosofų tekstai, kuriais remiantis buvo įvykdyti darbo uždaviniai: ištirtas metamodernizmo probleminis laukas, jame konceptualizuotos modernybės ir postmoderno sąvokos bei kokiais bruožais šios sąvokos yra sutaikomos. Taip buvo atsakyta probleminei darbo klausimas, jog metamodernizmo diskursui pasiūlyta terapinė sutaikymo perspektyva sudaro sąlygas sėkmingai būti pritaikytu šiuolaikinei visuomenei, bei pateikta interpretacija, jog terapiškumu paremtas metamodernizmas šiuolaikinės politinės filosofijos problemų sprendimams pasiūlo sąvokų neuniversalizavimo savybę.

Atlikta literatūros analizė leidžia sudaryti šias išvadas:

1. Remiantis šiuolaikinės politinės filosofijos autoriais (Nussbaum, Wittgenstein), sutinkama su metamodernaus diskurso autoriais, kad postmoderno epocha nebeatitinka šiuolaikinio žmogaus filosofinių ir kultūrinės išraiškos poreikių, todėl globalių ekonominių ir ekologinių krizių akivaizdoje galima ieškoti naujos teorinės mąstymo krypties apie visuomenę. Nussbaum teisingumo teorijai pritaikius pliuralistinio liberalumo supratimą, darbe parodyta, kad metamodernaus diskurso autoriai kuria naujo liberalumo filosofiją. Aptarus metamodernistų teiginius apie šiuolaikinę kultūrą ir politinę filosofiją bei jų nusistovėjusios modernybės ir postmoderno supratimus, darbe užfiksuota, kad, metamodernistų nuomone, naujasis diskursas taikliai atliepia realias šiuolaikinės visuomenės politines pažiūras ir reakcijas į globalių problemų sprendimą. Nustatytos pagrindinės metamodernaus diskurso lauko problemos: 1) metamodernizmo diskurse siekiama sutaikyti konfliktuojančias modernybės ir postmoderno sampratas; 2) metamodernizmo diskursas nuo XXI a. pradžios dar vis nėra plačiai įsitvirtinusi paradigma politinės filosofijos ir kultūros srityse.

2. Darbo analizę struktūravo ir todėl metodo funkciją atliko Giddens teorijos pritaikymas metamodernistų supratimų konceptualizavimo procese, kuris leido apibrėžti vėlyvosios modernybės laikotarpį, postmodernizmą įvardyti modernybės nuokrypiu ir įrėminti postmoderną kaip priešingą modernybei sąvoką. Darbe įrodyta, kad metamodernistai globalių problemų prigimtį randa modernizmo epochos veikimo principuose ir spragose. Taip pat, darbe atrasta, kad metamodernistai postmoderną laiko ribota ir nebeaktualia paradigma dėl to, kad postmoderni filosofija nesugebėjo sukonstruoti tinkamų sprendimų individui bei buvo per daug lokali (vystėsi daugiausiai Europoje ir Šiaurės Amerikoje), o postmodernūs filosofai eigoje įgavo neigiamą įvaizdį. Nustatyta, kad iš dviejų priešingų epochų yra skolinamasi tam tikrų tipo bruožų – iš modernybės epochos perimami

modernybę įrėminančių procesų supratimai bei pozityvus požiūris į progresą, o iš postmodernos epochos pasiskolinamas įžvalgų stilius (pvz. sąvokų dekonstrukcija).

3. Darbe nustatyta, kad metamodernizmo principas sutaikyti priešingas epochas yra konfliktiškas, todėl šio diskurso kontekste pasiteisina metamodernizmo diskursui pasiūlytas terapiškumo metodas. Tam įrodyti buvo aprašyti sutaikomieji bruožai, remiantis dviem pagrindiniais sutaikymo būdais (svyravimo strategija ir pozityvia mąstysena). Pastebėta, kad būtent dėl postmodernios stilistikos – rekonstravimo – metamodernizmas gali kurti autonomišką diskursą, nes kritiškumo pagrindu galima sėkmingai naujai panaudoti modernybės struktūras ir tikėjamą progresu. Šio pastebėjimo pagrindu parodyta, kad siūlomos individualumo, empatiškumo, psichologinio stabilumo, jautrumo ir Laimės idėjos nurodo į metamodernios filosofijos terapiškumo savybę, nes akcentuojamas užuojautos, bendradarbiavimo, nesavanaudiškumo aktualumas šiuolaikinėje visuomenėje.

4. Pagrįsta darbe sudaryta prielaida, kad pozityvaus svyravimo tarp idėjų strategija leidžia metamodernizmui veikti terapiškumo perspektyva paremta filosofija, todėl terapiškumo konceptas šiame darbe pasiteisino. Metamodernizmo terapiškumas darbe atskleidžiamas per empatiškumo, bendruomeniškumo ir individo gerovės principų siekimą. Terapiškumo perspektyva suteikia erdvę konceptualinei ir emocinei refleksijai, kuri padeda pasiekti metamodernistų tikslą – padėti individui susiorientuoti globalių ir egzistencinių krizių kontekstuose bei mėginti kurti tvaresnę ateities visuomenę. Analizės papildymas Wittgenstein metafilosofiškumo bei Nussbaum pliuralistiškesnio liberalumo teorijomis leido nustatyti, kad šiuolaikiniam metamoderniam žmogui nėra tinkama sąvokų universalizacija: tik moderniomis arba tik postmoderniomis sąvokomis yra vis sunkiau aprašyti šiuolaikinių įvairialypių kontekstų praktikas, o būtent terapiškumo perspektyva įgalina metamodernizmo svyravimo idėją ir padeda individui tinkamai emancipuotis.

5. Dėl aprašyto metamodernaus diskurso problemų lauko, modernybės ir postmodernos paradigmų sutaikymo bruožų bei nebetinkamo postmodernos esamų krizių kontekste darbe pavyko sukurti terpę akademinei diskusijai. Be pritaikytos neuniversalizavimo sąvokos, padaryta išvada, kad metamodernus diskursas turi potencialo būti tinkamu šiuolaikinei visuomenei, nes metamoderno autoriai į diskusiją sugrąžina visuomenei jautrias sąvokas.

Komentaras. Nors darbe parodyta, kad metamodernizmas galėtų būti logiškas esančios ar ateities epochos tęsinys, šis diskursas gali pasirodyti naiviu dėl atsakomybės ir politinės galios sutelkimo individo psichologinės gerovės idėjoje. Taip pat manoma, jog diskurso formavimosi laikotarpis yra per trumpas, kad metamodernizmo sąvoka spėtų plačiai įtvirtinti savo reikšmes. Metamodernizmas gali būti suvokiamas kaip dar vienas istorinio laiko etapas, interpretuojamas per spiralės metaforą: postmodernizmas, neigęs modernizmą, yra pakeičiamas metamodernizmu, kuris iš dalies neigia postmodernizmą (tačiau tuo pačiu metu pripažįsta ir modernizmo reikšmę).

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abramson, Seth, „Ten Basic Principles of Metamodernism,” *HuffPost*, (2015), žiūrėta 2024 m. spalio 14 d., https://www.huffpost.com/entry/ten-key-principles-in-met_b_7143202.
2. Akker, Robin van den ir Timotheus Vermeulen, "Notes on Metamodernism." *Journal of Aesthetics & Culture* 2, no. 1 (2010), <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>, 2-5.
3. Al Omari, Alla, ir Noor Awawdeh. "A Review of the Beginnings of ‘Metamodernism’ in Relation to Other Movements: Are We Ready?" *Jerash Journal for Research & Studies* 24, no. 1 (2023): 13-14.
4. Althusser, Louis. "Ideology and Ideological State Apparatuses." 1969-70, žiūrėta 2024 m. spalio 15 d., <https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>.
5. Arendt, Hannah ir Simas Čelutka. *Apie smurtą*. Vilnius: Hubris, 2023. 55-56.
6. Barbieri, Gina, "The Emerging Metamodern Sensibility in Narrative: A Case Study of *Things Left Forgotten* and the *Dai Gyakuten Saiban* Games" (2020), Electronic Theses and Dissertations, 1719, <https://digitalcommons.du.edu/etd/1719>, 13-14, 18-20.
7. Cahoon, Lawrence. "The End of Enlightenment Liberalism?" *The Journal of Speculative Philosophy* 37, no. 1 (2023): 82-85.
8. Celikates, Robin ir Jeffrey Flynn. "Critical Theory (Frankfurt School)." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta and Uri Nodelman, Winter 2023, <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/critical-theory/>.
9. Council on Foreign Relations, „What Is the Enlightenment and How Did It Transform Politics?," žiūrėta 2024 m. lapkričio 22 d., <https://education.cfr.org/learn/reading/what-enlightenment-and-how-did-it-transform-politics>.
10. Čekavičius, Laisvūnas. "Capabilities Approach as a Metapolitical Category: Analysis of M. Nussbaum's Conception of Justice." *Problemos* 102 (2022): 90–104. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2022.102.7>.
11. Danylova, Tetiana, "Philosophy and Mental Health," *Wiadomości Lekarskie* 76, no. 8 (2023): 1866–73, <https://doi.org/10.36740/WLek202308122>, 5-8.
12. Darbyshire, David. "Culture Industries and Adorno's Theory of Standardisation." *Loudmime Dave* (blog), 2011, <https://loudmimedave.wordpress.com/2011/10/12/culture-industries-and-adornos-theory-of-standardisation/>.
13. Daston, Lorraine ir Peter Galison. "The Image of Objectivity." *Representations* 40 (1992): 81-128.
14. Denis McManus, Denis, "Philosophy in Question: Philosophical Investigations 133," *Philosophical Investigations* 18, no. 4 (1995), 350-352.

15. Dimonye, Simeon C. *The Contributions of Modern Capitalism to Modernity: Focus on the Philosophical Perspectives on Development*. Authorea Preprints, 2024. 3, 5.
16. Drayton, Tom, "The Listening Theatre: A Metamodern Politics of Performance," *Performance Philosophy* 4, no. 1 (2018), 180-181.
17. Dumitrescu, Alexandra. „Towards a Metamodern Literature." , (Daktaro disertacija, University of Otago, 2014), 11-12, 19-21, 123.
18. Fischer, Eugen, „How to Practise Philosophy as Therapy: Philosophical Therapy and Therapeutic Philosophy," *Metaphilosophy* 42, no. 1-2 (2011), 53-55.
19. Freinacht, Hanzi. *The Listening Society: A Metamodern Guide to Politics*. Dublin: Hanzi Freinacht, 2019. 10-13, 36-37, 47-48, 58-59, 62-64, 67-68, 74, 94-101, 114-115, 121, 149, 157, 163, 166, 183, 188-192, 351, 448-450.
20. Galston, William A., *Liberal Pluralism: The Implications of Value Pluralism for Political Theory and Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 23.
21. Gibbons, Alison, Robin van den Akker, and Timotheus Vermeulen. *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*. Rowman & Littlefield, 2017. 12-14, 25, 37-40, 71, 84, 141, 128.
22. Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1991. 3, 16-17, 22-23, 26-27, 40-41, 47-49, 61-66, 63.
23. Hot or Cool, "Strengthening Pro-Social Values: A Guide for Funders," žiūrėta 2024 m. sausio 9 d., <https://hotorcool.org/hc-posts/strengthening-pro-social-values-a-guide-for-funders/>.
24. Jacquette, Dale, „Later Wittgenstein's Anti-Philosophical Therapy," *Philosophy* 89, no. 348 (2014), 256, <https://www.jstor.org/stable/24779079>.
25. Joergensen, Simon Laumann. "Martha C. Nussbaum on the Vulnerability of Equality." *Amerikanske tænkere* 14 (2016): 139–156. <https://ssrn.com/abstract=4801578>.
26. Josephson Storm, Jason Ananda. *Metamodernism: The Future of Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 2021. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226786797.001.0001>, 4-5, 9-10, 13, 16-18, 23-25, 36, 38-53, 62, 74-79, 233-235, 239, 240-242, 246-256, 259-280.
27. Kalpokas, Ieva. "Affective Encounters of the Algorithmic Kind: Post-Truth and Posthuman Pleasure." *Social Media + Society* 5, no. 2 (2019). <https://doi.org/10.1177/2056305119845678>.
28. Kilicoglu, Gokhan ir Derya Kilicoglu. "The Birth of a New Paradigm: Rethinking Education and School Leadership with a Metamodern 'Lens'." *Studies in Philosophy and Education* 39, no. 5 (2020), 493-514.
29. Lianos, Michalis. "Social Control after Foucault." *Surveillance and Society* 1 (2003), 413-415.

30. Lyotard, Jean-François ir Niels Brügger. "What about the Postmodern? The Concept of the Postmodern in the Work of Lyotard." *Yale French Studies* 99 (2001), <https://doi.org/10.2307/2903244>. 77-92.
31. Marcuse, Herbert. *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. 1964; repr., Boston: Beacon Press, 1991. 8–18, 43–59.
32. Marks, Lynne, „Feminism and Stay-at-Home-Motherhood: Some Critical Reflections and Implications for Mothers on Social Assistance“ 28, 73, 74-79.
33. Nafie, Mohamed ir Noha Hamed. "Concepts of Post-Postmodern Art in Achieving Sustainable Development Principles." *Journal of Art, Design and Music* 1, no. 2 (2022). <https://doi.org/10.55554/2785-9649.1010>.
34. Nussbaum, Martha Craven. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2011. 19, 101-106.
35. Nussbaum, Martha Craven. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010. 9-10, 91-93, 116-118,
36. Pipere, Anita ir Kristīne Mārtinsone, „Metamodernism and Social Sciences: Scoping the Future," *Social Sciences* 11, no. 10 (2022): 12-16, <https://doi.org/10.3390/socsci11100457>.
37. Rawls, John, *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1995), II dalis, „The Idea of Public Reason," 212–254.
38. Reid, Stephen, „New Course: Technological Metamodernism," *Substack Newsletter*, Stephen Reid In Correspondence (blog), (2024), <https://stephenreid.substack.com/p/new-course-technological-metamodernism>.
39. Robeyns, Ingrid ir Morten Fibieger Byskov, „The Capability Approach,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2023), sud. Edward N. Zalta ir Uri Nodelman, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/capability-approach/>.
40. Stanford Encyclopedia of Philosophy, „Hannah Arendt," žiūrėta 2024 m. lapkričio 22 d., <https://plato.stanford.edu/entries/arendt/>.
41. Stoev, Dina, „Metamodernism or Metamodernity," *Arts* 11 (2022), 9-13, 16-17. <https://doi.org/10.3390/arts11050091>.
42. Tasioulas, John, „Consequences of Ethical Relativism," *European Journal of Philosophy* 6, no. 2 (August 1998): 156–71, <https://doi.org/10.1111/1468-0378.00057>, 172.
43. The Economist, „Liberalism Is the Most Successful Idea of the Past 400 Years” žiūrėta 2024 m. gruodžio 21 d., <https://www.economist.com/books-and-arts/2018/01/27/liberalism-is-the-most-successful-idea-of-the-past-400-years>.

44. Thomas Harper, „The Listening Society” by Hanzi Freinacht - Summary and Review,” 2022, <https://authortomharper.com/2022/04/05/the-listening-society-a-metamodern-guide-to-politics-by-hanzi-freinacht-summary-and-review/>
45. Tsehay, Abraham ir Pardeep Kumar, "The Concept of Modernity: A Brief Review," (2021), 112-113.
46. Veselý, Tomáš. „We Are All Metamoderns: An Introduction to Metamodernism.", (Magistro darbas, Charles University, 2024), 33-37.
47. Wittgenstein, Ludwig, *Philosophical Investigations*, trans. G. E. M. Anscombe, 3rd ed. (Oxford: Blackwell Publishers, 1986), 52.
48. Zalta, Erward N., sud., *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Summer 2023 Edition, "Enlightenment", žiūrėta 2024 m. lapkričio 21 d., <https://plato.stanford.edu/entries/enlightenment/#LatEnLAes>.
49. Zarkasyi, Hamid Fahmy, “Religion in the Postmodern Thought,” *Journal of Islamic and Oriental Studies* 2, no. 1 (2024): 67–81, <https://doi.org/10.21111/jios.v2i1.41>.
50. „POLITICO Poll of Polls — Austrian Polls, Trends and Election News for Austria,” *POLITICO*, (2024), žiūrėta 2024 m. gruodžio 27 d., <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/austria/>.
51. „The Stoa – Exit the Void: A Movement of Meaning” nufilmuota nežinoma, Youtube vaizdo įrašas, paskelbta „The Stoa“ 2023 m. sausio 17 d. <https://youtu.be/BqB-1ABZJSM?si=Ct6iC6r-on3w4rDJ>.
52. "What about Enlightenment." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/enlightenment/#LatEnLAes>.
53. "What Is the Enlightenment and How Did It Transform Politics?" *Council on Foreign Relations*, <https://education.cfr.org/learn/reading/what-enlightenment-and-how-did-it-transform-politics>.
54. “Germany: Far-Right AfD Wins First State Vote since WWII – DW – 09/02/2024,” *DW.com*, žiūrėta 2025 m. sausio 5 d., <https://www.dw.com/en/far-right-german-party-wins-first-state-election-since-wwii/live-70102882>.
55. „2024 m. įžiebtas raudonas signalas dėl planetos būklės: karštis kyla – maistas brangs“, *lrt.lt*, 2025 m. sausio 3 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2450168/2024-m-iziebtas-raudonas-signalas-del-planetos-bukles-karstis-kyla-maistas-brangs>.
56. „Art and Creativity: Essential Components of Sustainability" *Sustainable Earth*, 2023 m. balandžio 21 d., <https://sustainable-earth.org/art-and-creativity/>, <https://sustainable-earth.org/art-and-creativity/>.

57. „Art in the 21st Century“, Oxford Art Online, žiūrėta 2024 m. lapkričio 11 d., <https://www.oxfordartonline.com/page/1628>.
58. „Europe Swings Right — and Reshapes the EU“, POLITICO, 2023 m. birželio 30 d., <https://www.politico.eu/article/far-right-giorgia-meloni-europe-swings-right-and-reshapes-the-eu/>.
59. „Modernizmas“, žiūrėta 2025 m. sausio 2 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/modernizmas/>.
60. „New Order: Art and Technology in the Twenty-First Century | MoMA“, The Museum of Modern Art, žiūrėta 2025 m. sausio 6 d., <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/5033>.
61. „RSA - Martha Nussbaum on 21st Century Enlightenment“, nufilmuota nežinoma, Youtube vaizdo įrašas, 4:51 - 5:38, 9:25 - 10:59, paskelbta „RSA“ 2010 m. gruodžio 13 d., https://www.youtube.com/watch?v=vY7TWiZILt4&t=1476s&ab_channel=RSA.
62. „The Death of Postmodernism And Beyond | Issue 58 | Philosophy Now“, žiūrėta 2025 m. sausio 1 d., https://philosophynow.org/issues/58/The_Death_of_Postmodernism_And_Beyond.
63. „Therapeutics - Sleep Hygiene, Cognitive Behavioral Therapy, Herbal Remedies | Britannica“, žiūrėta 2025 m. sausio 9 d., <https://www.britannica.com/science/therapeutics>.

SUMMARY

Metamodernism as a Reconciliation of Modernity and the Postmodern: A Therapeutic Perspective is a master thesis which investigates how metamodern discourse, viewed through a therapeutic perspective, can address significant contemporary political philosophy and cultural issues. The research explores the discourse's potential to reconcile the opposing paradigms of modernity and postmodern, aiming to provide a framework for addressing global challenges and societal needs. The study's objectives include analyzing the problematic field of metamodernism, conceptualizing modernity and postmodern, and identifying features that enable their reconciliation. The research addresses questions about the viability of metamodernism as a therapeutic philosophy and hypothesizes that its oscillatory approach fosters empathy, community, and individual well-being.

The analysis, structured through Giddens' theories, demonstrates that metamodernism identifies the roots of global crises in modernist principles and critiques postmodernism for its limited, localized scope and inability to provide suitable solutions. It borrows positive features from both paradigms, such as progress-oriented thinking from modernity and the critical deconstruction style of postmodernism. The findings highlight the conflictual nature of reconciling these paradigms and justify the application of a therapeutic approach based on oscillation and positive thinking. This approach emphasizes concepts such as individuality, empathy, and psychological stability, enabling metamodernism to address contemporary societal and philosophical challenges effectively.

The study concludes that the therapeutic potential of metamodernism lies in its ability to foster emotional and conceptual reflection, aiding individuals in navigating existential and global crises while envisioning a sustainable future. By integrating insights from Wittgenstein and Nussbaum, it underscores the inadequacy of universalized concepts in describing today's multifaceted contexts. Instead, the therapeutic perspective supports oscillation between ideas, empowering individuals toward emancipation. The research establishes that metamodernist discourse holds significant potential for contemporary society by reintroducing compassionate, cooperative, and non-universalized concepts into academic discussions. However, it also notes that metamodernism's reliance on individual psychological well-being and its early stage of development may limit its broader societal impact.

The study's recommendations suggest further exploration of the therapeutic applications of metamodernism in addressing global crises and its potential as a viable framework for future societal and philosophical development. It emphasizes the importance of academic discussions on reconciling paradigms and fostering interdisciplinary approaches to expand metamodernism's relevance.